

**LUOTTAMUKSEN RAKENTUMINEN
YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN
TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KANSSA
TEHTÄVÄSSÄ TYÖSSÄ**

**Erja Hallinen
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2017**

TIIVISTELMÄ

LUOTTAMUKSEN RAKENTUMINEN YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KANSSA TEHTÄVÄSSÄ TYÖSSÄ

Erja Hallinen
Sosiaalityö
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Johanna Kiili
Kevät 2017
sivumäärä: 70 sivua + 1 liite

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella luottamuksen rakentumista ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän kanssa työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja edustajien välillä. Tutkimuksen lähtöoletuksena on, että luottamusta ja sen rakentumista voi tarkastella Axel Honnethin tunnustussuhdeteoriassa esitettyjen tunnustussuhteiden kautta. Näitä tunnustussuhteita ovat huolenpito, arvostus ja kunnioitus.

Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, ja aineistonkeruu on toteutettu teemahaastatteluilla. Tutkimusaineisto on kerätty yhdeksältä haastateltavalta, jotka toimivat joko ohjaajina tai sosiaalityöntekijöinä alaikäisyksiköissä tai edustajina yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille. Haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu sanatarkasti. Analyysimenetelmänä on käytetty teorialähtöisen sisällönanalyysin menetelmää.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten haastatteluun osallistuneet kuvaavat luottamuksen rakentuvan yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän kanssaan työskentelevien henkilöiden välillä. Tutkimus tuo kokemustietoa alaikäisyksiköissä tehtävästä työstä turvapaikanhakijoiden vastaanottovaiheessa.

Johtopäätöksenä todetaan, että luottamuksen rakentuminen on prosessi, joka perustuu vuorovaikutukseen. Luottamuksen rakentaminen on haastavaa, sillä asumisyksiköt ovat suuria ja työntekijöitä on vähän ja vuorovaikutussuhteen luominen vaatii aikaa. Tunnustussuhteista kunnioitus yhdistettiin tärkeimmäksi luottamusta rakentavaksi tekijäksi. Nuorten tarpeista tärkeimmäksi nostettiin huolenpito. Luottamuksen rakentuminen koostui monenlaisista tekijöistä, eikä ollut kaikissa tilanteissa mahdollista.

Avainsanat: alaikäinen, turvapaikanhakija, luottamus, tunnustussuhteet

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 PAKOLAISUUS JA TURVAPAIKANHAKIJAT	4
2.1 Käsitteitä	4
2.2 Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat	5
2.3 Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto Suomessa	7
2.4 Tutkimustietoa turvapaikanhakijalasten kokemuksista	9
2.5 Tutkimustietoa turvapaikanhakijoiden vastaanotosta	13
3 LUOTTAMUS JA TUNNUSTUSSUHTEET	16
3.1 Luottamus käsitteenä	16
3.2 Tunnustussuhteet	18
3.3 Luottamus ja tunnustussuhteet turvapaikanhakijoiden vastaanottotyössä ja kotoutumisessa	20
4 AINEISTO, TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSI	22
4.1 Tutkimustehtävä ja –kysymykset	22
4.2 Haastateltavien esittely	23
4.3 Teemahaastattelu	24
4.4 Aineiston analyysi ja kuvaus	26
4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	27
5 LUOTTAMUS TYÖNTEKIJÖIDEN JA NUORTEN VÄLISISSÄ SUHTEISSA	28
5.1 Luottamus on osa vuorovaikutussuhdetta	28
5.2 Luottamuksen rakentumisen mahdollisuudet	30
5.3 Luottamuksen rakentumisen esteitä	34
5.4 Luottamuksen vaikutuksia	37
6 TUNNUSTUSSUHTEET OSANA LUOTTAMUKSEN RAKENTAMISTA	42
6.1 Huolenpito	42
6.2 Arvostus	48
6.3 Kunnioitus	51
6.4 Dialogisuus	54
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	57
8 POHDINTA	62
LÄHDELUETTELO	65
LIITE 1	

1 JOHDANTO

Eurooppaa ravistelee suurin pakolaiskriisi sitten toisen maailmansodan. Suomi on velvollinen ottamaan vastaan kansainvälistä suojelua tarvitsevia pakolaisia ja turvapaikanhakijoita, sillä YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, Geneven pakolaissopimus ja New Yorkin pakolaispöytäkirja sekä Euroopan Unionin jäsenyys edellyttävät tätä. Ylipäätään kysymys on solidaarisuudesta hädänalaisia kohtaan. (Kuosma, 2016, 1.) Maahanmuutto nähdään yhtenä Euroopan suurimmista ongelmista tällä vuosikymmenellä. Turvapaikanhakijoiden ja heidän hätänsä lisäksi Eu:ta puhuttavat terrorismi ja salakuljetus ja monenlaiset turvallisuusuhat. Yleinen keskustelu humanitäärisestä kriisistä ja ihmisten auttamisesta voi vaihtua hetkessä turvallisuusuhkien korostamiseen ja pelkoon. (Lahav, 2016, 10.) Pakolaiskriisin taustalla vaikuttavat pitkittynyt konfliktitilanne ja sota Syyrian ja Irakin alueilla. Vuosikausia kestänyt sota on tehnyt lähes mahdottomaksi elämisen sota-alueilla, ja toivottomuus sodan loppumisesta on saanut ihmiset liikkeelle. (Kirmanj ym. 2016, 91,98.) Vuonna 2015 Suomeen saapui yli 32 000 turvapaikanhakijaa. Turvapaikanhakijoiden suuri määrä yllätti monet, ja vastaanottokeskuksia jouduttiin perustamaan lyhyellä varoitusajalla. Yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita saapui yli 3000, joten heille tuli perustaa omia asumisyksiköitä. (Maahanmuuttovirasto/tilastot.)

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat asuvat turvapaikanhakuprosessin ajan alaikäisille tarkoitetuissa asumisyksiköissä, jotka toimivat Maahanmuuttoviraston koordinoimana. Vuoden 2015 yllätyksellisen suuri turvapaikanhakijamäärä on edellyttänyt uusien asumisyksiköiden perustamista, joten alalle on rekrytoitu paljon uusia työntekijöitä, joilla ei ole aikaisempaa kokemusta työskentelystä turvapaikanhakijoiden kanssa. Tämä tutkimus tuo esiin ohjaajina, sosiaalityöntekijöinä tai edustajina toimivien henkilöiden ääntä, jotka ovat aloittaneet työnsä uusissa alaikäisyksiköissä tai edustajina vuonna 2015.

Turvapaikanhakijoita koskevissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi osallisuuden ja yksinäisyyden kokemuksia, arjen rakentumista vastaanottokeskuksessa sekä mielenterveyteen liittyviä kysymyksiä. Tutkimuksissa on tarkasteltu myös lapsen edun kysymyksiä, turvapaikanhakijoiden sosiaalisia suhteita sekä vastaanottojärjestelmää. Yksi keskeinen teema pakolaistutkimuksessa on luottamus ja epäluottamus (Hynes 2017,4).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden sekä edustajien näkemyksiä ja kokemuksia luottamuksen rakentumisesta turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus siitä, että luottamusta voi tarkastella Axel Honnethin tunnustusteoriassa määriteltyjen tunnustussuhteiden kautta, joita ovat huolenpito, arvostus ja kunnioitus. Luottamus on yksi kotoutumisen perusedellytys. Haluan selvittää tutkimuksessani, mitä haastateltavat ajattelevat luottamuksesta, miten se rakentuu ja onko luottamuksen rakentaminen ylipäättään mahdollista. Tarkoituksena on saada käsitys siitä, mitä haastateltavat ajattelevat luottamuksen rakentumiseen liittyvistä tunnustussuhteista, miten ne toteutuvat heidän työssään ja millaisia tarpeita he näkevät yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla olevan. Tutkimuksen tulokset antavat kokemustietoa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävästä työstä ja haasteista liittyen luottamuksen rakentamiseen.

2 PAKOLAISUUS JA TURVAPAIKANHAKIJAT

Maailmassa on 65,3 miljoonaa ihmistä, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa. Heistä noin 21,3 miljoonaa on pakolaisia, joista noin puolet on alle 18-vuotiaita lapsia. Turvapaikanhakijoita on noin 3,2 miljoonaa. (UNHCR 2015.) Pakolaiset ja turvapaikanhakijat ovat osa suurempaa muuttoliikettä, jossa miljoonat yksilöt siirtyvät maasta toiseen moninaisista syistä. Muuttoliike vaikuttaa niin lähtömaissa kuin tulomaissakin. Muutolla on vaikutuksensa muuttajiin itseensä sekä myös heidän läheisiinsä ja perheenjäseniinsä. Muuttajat vaikuttavat ympäröivään yhteiskuntaan niin oman toimintansa, kuin myös perheidensä, sosiaalisten kontaktiensa, työpaikkojensa ja ylijärjestöjen verkostojensa kautta. Nämä vaikutukset vaativat kansakuntia ja kansainvälisiä toimijoita etsimään ratkaisuja muuttoliikkeeseen sopeutumiseksi. (Martikainen, Saukkonen & Säävälä 2013, 13-14.)

Muuttoliike on vaikuttanut vuosien saatossa Suomessa esimerkiksi lainsäädäntöön ja politiikkaan ja myös erityisesti viime aikoina yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä saanut myös tutkijat liikkeelle. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottaminen on edellyttänyt kotouttamisen järjestämistä ja vastaanottokeskusten perustamista. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat osa tätä muuttoliikettä. Suomessa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi merkittävästi vuonna 2015, jolloin yksintulleita alaikäisiä saapui maahan yhteensä 3024 (Maahanmuuttovirasto/tilastot). Tämä vaati nopeaa reagointia ja uusien asumisyksikköjen perustamista ympäri Suomea ja uusien työntekijöiden rekrytointia.

2.1 Käsitteitä

Geneven pakolaissopimuksen mukaan **pakolainen** on henkilö "*jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne*" (Geneven sopimuksen 1 artiklan A.2 kohta).

Turvapaikanhakija on kolmannen maan kansalainen tai kansalaisuudeton henkilö joka ei vielä ole saanut päätöstä jättämänsä turvapaikkahakemukseen. Hakija voi saada kielteisen päätöksen, pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan. (Lähtenmäki 2013, 8.) **Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija** on ilman huoltajaa saapunut alle 18-vuotias turvapaikanhakija. **Kiintiöpakolainen** on YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n pakolaiseksi katsoma henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa pakolaiskiintiössä. Suomessa kiintiö on viime vuosina ollut 750–1050 henkilöä. (Maahanmuuttovirasto/sanasto.) **Kotoutuminen** on maahanmuuttajan sopeutumista uuteen yhteiskuntaan, ja **kotouttaminen** on puolestaan valtion ja kuntien sekä kansalaistoimijoiden järjestämää toimintaa, jossa opetetaan maahanmuuttajille kieltä, kulttuuria ja yhteiskunnan toimintatapoja (Gothoni & Siirto 2016, 268).

2.2 Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan heidän taustansa ovat moninaiset. Lasten lähtemiseen ja lähettämiseen on useita syitä. Useimmiten motiivina lähtöön on kotimaan yleinen turvallisuustilanne, vainotuksi joutuminen uskonnolliseen vähemmistöön kuulumisen vuoksi, perheenjäsenen poliittinen aktiivisuus tai kunniaväkivallan uhka. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 9.) Osalla lapsista on kokemusta pitkittyneistä konfliktitilanteista ja turvattomasta ympäristöstä, jossa yhteiskuntajärjestys on lähes olematon ja ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu päivittäin. He ovat saattaneet nähdä läheistensä tappamista ja kiduttamista, ja ovat voineet myös itse joutua väkivallan kohteeksi. (Mustonen & Alanko 2011, 11-12.) Lapset saattavat paeta oman perheen tai lähipiirin väkivaltaa. Erilaisista syistä huolimatta yksintulleita lapsia yhdistää se, että he hakevat turvaa kaukana kotoa. (Kohli & Mather 2003, 201.) He ovat myös kaikki kokeneet perheen ja kodin menetyksen (Papadopoulos 2002, 9).

Yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla ei yleensä ole henkilöllisyyspapereita tai matkustusasiakirjoja, joiden avulla he voisivat laillisesti matkustaa ja todistaa henkilöllisyytensä. Lähtömaissa ei useinkaan ole mahdollista edes saada matkustusasiakirjoja. Lisäksi lapsia ei välttämättä rekisteröidä heidän synnyttyä, joten kaikki turvapaikanhakijat eivät tiedä tarkkaa ikäänsä. Laillisesti Eurooppaan alaikäisten turvapaikanhakijoiden on käytännössä mahdotonta saapua, joten useat joutuvat

turvautumaan laittomiin keinoihin, esimerkiksi matkustamaan salakuljettajien avulla. Salakuljettajille on saatettu maksaa suuria summia lapsen viemisestä turvalliseen maahan, vaikka takeita siitä, pääseekö lapsi koskaan perille, ei ole. (Mustonen & Alanko 2011,12.) Salakuljettajien palveluja (majoitus, väärennetyt henkilöpaperit tai kuljetus ym.) käytti vuonna 2015 yli 90 prosenttia kaikista Eurooppaan laittomia reittejä pitkin saapuneista ihmisistä (Europol 2016).

Turvapaikanhakijalapsilla on erilaisia kokemuksia matkasta ja reitistä Suomeen. Osalla matka on kestänyt vain muutaman päivän, toiset ovat olleet matkalla jopa vuosia eläen kaduilla monessa eri maassa ja yrittäen työskennellä rahoittaakseen matkansa jatkumista. Ilman asianmukaisia matkustusasiakirjoja lapset ovat voineet joutua psyykkisesti ja fyysisesti kuormittaviin tilanteisiin, he ovat esimerkiksi matkustaneet pakoillen rajaviranomaisia tai poliiseja. He ovat mahdollisesti yrittäneet matkustaa salaa esimerkiksi rekkojen kyydissä. On mahdollista, että he ovat joutuneet kiinniotetuiksi ja heidät on sijoitettu säilöönottokeskuksiin tai vankiloihin. (Mustonen & Alanko 2011, 13.)

Useilla turvapaikanhakijalapsilla on eriasteisia traumatisoitumisen oireita (Mustonen & Alanko 2011, 13). Heillä on korkea riski saada posttraumaattisen stressireaktion oireita, sekä muita mielenterveysongelmia. Näitä oireita ovat ahdistuneisuus ja masennus sekä käyttäytymisongelmat. Oireet liittyvät usein muuttoliikkeeseen tai vanhempien menetykseen liittyvään traumaan. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Verrattuna niihin turvapaikanhakijalapsiin jotka ovat yhdessä vanhempiensa kanssa, heillä on merkittävästi enemmän mielenterveysongelmia. (Jensen, Skårdalsmo & Fjermestad 2014:1-2.) Psykkisiä ongelmia voi aiheuttaa myös vastaanottovaiheen ikävät kokemukset, jotka tuovat lisää haastetta hyvinvoinnille. Näitä kokemuksia voivat olla esimerkiksi iänmääritystestit, omaisen kuolema, asuinpaikan vaihtuminen tai toisten lasten psyykinen oireilu ja reagointi kielteisiin päätöksiin. (Lähtenmäki 2016, 3.)

Yksintulleet turvapaikanhakijat kohtaavat monenlaisia haasteita tullessaan uuteen maahan. He saattavat kokea itsensä vieraiksi vieraassa maassa. On mahdollista, etteivät he tiedä tapoja ja sääntöjä, mutta ne on omaksuttava pian maahan saapumisen jälkeen. He kantavat mukanaan menneisyydessä tapahtuneita vaikeita asioita, ehkä myös traumoja, mutta samalla

heidän tulisi selvittää tiensä turvapaikanhakuprosessin kiemuroista uuden maan sosiaalipalveluiden sokkeloon. (Kohli & Mather 2003, 201.)

Suomeen saapuessaan turvapaikanhakija jättää turvapaikkahakemuksensa joko raja- asemalla tai myöhemmin poliisille. Tämän jälkeen hän on laillisesti maassa, vaikka hän olisikin ylittänyt rajan luvottomasti. Turvapaikkahakemuksen jättämisen jälkeen turvapaikanhakija siirretään turvapaikkajärjestelmän piiriin ja hänelle osoitetaan paikka vastaanottokeskuksesta. Turvapaikanhakija kutsutaan Maahanmuuttovirastoon turvapaikkapuhutteluun, jossa selvitetään hakijan henkilöllisyys ja matkareitti. Puhuttelu jatkuu turvapaikkahaastatteluna, jonka tarkoituksena on saada kuva hakijan tilanteesta, onko hän Geneven pakolaissopimuksen piiriin kuuluva pakolainen tai onko hän muutoin suojelun tarpeessa, vai evätäänkö hänen hakemuksensa. Turvapaikanhakija saa kertoa omin sanoin tilanteestaan, lisäksi viranomaiset tekee tarkentavia kysymyksiä. Hakijan kielitaitoa voidaan testata, jos halutaan varmistua siitä, että tämä henkilö on todella siitä maasta, josta hän sanoo olevansa. Lisäksi alaikäisten kohdalla ikää saatetaan selvittää oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella. Testitulokset on kuitenkin vain arvio, eikä ole välttämättä luotettava. (Siirto & Laihia, 2016, 89-90.)

2.3 Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto

Suomessa

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat asuvat turvapaikkaprosessin aikana alaikäisille tarkoitetuissa ryhmäkodeissa tai tukiasunnoissa, joita hallinnoi Maahanmuuttovirasto sisäministeriön ohjauksessa. Oleskeluluvan saamisen jälkeen alaikäinen siirtyy yleensä perheryhmäkotiin, jossa on mahdollista asua täysi-ikäistymiseen asti. Perheryhmäkoteja hallinnoi ELY-keskukset työ- ja elinkeinoministeriön ohjauksessa. Yksityismajoitus on mahdollista sukulais- tai tuttavaperheen luona niin turvapaikkamenettelyn aikana kuin myös oleskeluluvan saamisen jälkeenkin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 10-11.)

Ilman huoltajaa tulleiden asioita säätelee laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (vastaanottolaki 746/2011), laki kotoutumisen edistämisestä (kotoutumislaki 1386/2010) ja lastensuojelulaki (417/2007). Vastaanottolaki koskee ryhmäkodissa asuvia lapsia, joilla on turvapaikkaprosessi kesken, ja kotoutumislakia sovelletaan perheryhmäkotien lapsiin, jotka

ovat jo saaneet oleskeluluvan. Ryhmäkodin tehtävä on huolehtia lapsen huolenpidosta, hoidosta ja kasvatuksesta. Jokaiselle lapselle laaditaan asiakassuunnitelma ja yksityiskohtaisempi hoito- ja kasvatussuunnitelma. Ryhmäkodissa voi olla sijoitettuna samassa rakennuksessa enintään 24 lasta tai nuorta. Tukiasuntolaan voidaan majoittaa 16 vuotta täyttänyt nuori, huomioon ottaen hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa. Tukiasuntolaan saa olla sijoitettuna enintään 40 lasta. Kiireellisissä tapauksissa määristä voidaan poiketa väliaikaisesti. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014,10-11, 14.)

Käräjäoikeus määrää jokaiselle alaikäiselle yksintulleelle turvapaikanhakijalle edustajan, joka käyttää huoltajan puhevaltaa lapsen koulu-, sosiaali- ja terveydenhuoltoasioissa sekä muissa lapsen elämään liittyvissä asioissa, ja erityisesti turvapaikkaprosessiin liittyvissä asioissa. Edustajahakemuksen laittaa vireille ryhmäkoti tai tukiasuntola jossa lapsi asuu. Edustajan tehtävänä on antaa lapselle tietoa turvapaikkaprosessin vaiheista, ottaa selville lapsen mielipide ja ottaa se huomioon päätöksenteossa. Tärkeää tehtävässä on lapsen edun huomioon ottaminen. Edustaja toimii yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Edustajan tehtävänä on tutustua lapseen ja pyrkiä luomaan luottamussuhde lapseen. Edustajan tehtävä lakkaa automaattisesti lapsen täytettyä 18 vuotta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 31-32.)

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteeseen Suomessa on ottanut kantaa lapsiasiaavaltuutettu Tuomas Kurttila kommentoiden lasten tilannetta 9.2.2017 julkaistussa uutisessa. Hän on esittänyt valmisteltavaksi pakottavaa lainsäädäntöä, jolla valtiolle luodaan määräysvalta ohjata oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat kuntiin. Hänen mukaansa tällä hetkellä lasten tilanne on vaikea, sillä kunnat eivät vastaanota riittävästi alaikäisiä turvapaikanhakijoita, vaan lapset joutuvat odottamaan kuntapaikkaa pitkiä aikoja. Kurttilan mielestä tilanne muistuttaa huutolaislapsista¹, sillä kunnat ovat valikoineet sopiviksi katsomiaan lapsia. Lisäksi Kurttila toivoo hallituksen kiinnittävän huomiota yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden hakemusten käsittelyyn. Lapsia koskevat hakemukset tulisi käsitellä viipymättä, mikä takaisi edellytykset laadukkaaseen kotoutumiseen. (Lapsiasia.fi/tiedotteet 2017.)

¹ Huutolaislapset olivat turvattomia lapsia, joiden hoito järjestettiin Suomessa yksityisten ihmisten kodeissa ennen 1900-luvun alkupuolella yleistyneitä lastenkoteja. Lapsi sijoitettiin sen henkilön hoidettavaksi, joka pyysi pienimmän korvauksen hoidosta. Lapsia ja muita hoidon ja avun tarpeessa olevia ihmisiä esiteltiin tilaisuuksissa, joita kutsuttiin vaivaishuutokaupoiksi. (Jaakkola ym. 1994, 50, 66.)

2.4 Tutkimustietoa turvapaikanhakijalasten kokemuksista

Pakolaisuus ja kotoutuminen uuteen yhteiskuntaan ovat merkittäviä asioita niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Tutkimustietoa aiheesta on löydettävissä monesta näkökulmasta. Tutkimuksissa on tarkasteltu osallisuuteen (Stretmo 2014; Kaukko 2015), yksinäisyyteen (Kauko 2015; Hertz & Lalander 2017) ja turvallisuuden tunteeseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä kysymyksiä (Kohli 2011; Lähteenmäki 2013). Turvapaikanhakijoiden tilannetta on tarkasteltu lapsen edun näkökulmasta (Parsons 2010; E. C. C. van Os ym. 2016) sekä vastaanottotoiminnan ja edustajajärjestelmän kehittämisen näkökulmasta (Helander & Mikkonen 2002; Björklund 2015). Tutkimusta on tehty niin turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten itsensä valottamana (Stretmo 2014; Kalverboer ym. 2016), kuin myös heidän parissaan työskentelevien näkökulmasta (Stretmo 2014).

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden arjen kokemuksista on melko vähän tutkimustietoa Suomessa (Kuusisto-Arponen 2015, 83). Mervi Kaukko on tutkinut väitöskirjassaan yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijatyttöjen kokemuksia osallisuudesta osallistavan toimintatutkimuksen keinoin. Hän tutki kuinka yksin maahan tulleet turvapaikanhakijatyöt käsittävät osallisuuden merkityksen ja mahdollisuudet turvapaikkaprosessin aikana. Alaikäiset turvapaikanhakijat ovat yhtä aikaa haavoittuvia, mutta heillä on myös merkittävästi voimavaroja selviytyä omassa tilanteessaan. Näissä kategorioissa tyttöjen asema oli joustava. Osallisuus merkitsi sekä oikeutta ilmaista mielipiteensä, että vaieta. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös, kuinka elämäntilanteen liminaalisuus heikentää tai edistää heidän osallisuuttaan. Liminaalisuus käsitteenä tarkoittaa sitä tilannetta, jossa turvapaikanhakija odottaa oleskelulupapäätöstä. Kotimaa ja pakomatka ovat menneisyyttä, mutta tulevaisuus on vielä epävarma. Tutkimukseen osallistuneiden tyttöjen kokemuksina liminaalitila ei ollut yksinomaan negatiivinen asia, vaan se oli myös mahdollisuus pysähtyä ja pohtia ja käsitellä omaa tilannetta ja valmistautua tulevaisuuteen. (Kaukko 2015, 23, 60, 92, 103.)

Yksintulleiden kokemuksia on tarkastellut Ruotsissa Live Stretmo (2014) osana väitöskirjaansa. Hän tutki kuinka lapset ja nuoret jotka ovat määriteltä yksintulleiksi alaikäisiksi turvapaikanhakijoiksi, puhuvat itsestään ja kokemuksistaan. Nuorten tarinoissa ruotsalaisuus oli merkittävää. Nuoret puhuivat siitä, kuinka he tavoittelevat pärjäämistä

Ruotsissa esimerkiksi opiskelemalla ahkerasti, olemalla ystävällisiä ja hyväkäyttöisiä ja oppimalla kieltä. Nuoret kokivat tärkeäksi perustella oikeutensa olla maassa kertomalla pakomatkastaan ja syistä miksi ovat lähteneet. Käsite yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija koettiin riskinä tulla nähdyksi ongelmallisena tai jopa vaarallisena, vaativana tai kiittämättömänä. Nuoret erottivat itsensä ongelmallisista pakolaisista kokemalla olevansa poikkeuksia. He kertoivat ahkeruudesta ja toimijuudesta sekä kiitollisuudesta Ruotsia kohtaan. Nuoret näkivät itsensä selviytyjinä vaikeista elämäkokemuksista. (Stretmo 2014, 23, 266, 267.)

Mervi Kaukko ja Helena Parkkila vertaavat artikkelissaan turvapaikanhakijoiden asumisyksiköitä sekä lastensuojelulaitoksia Ervin Goffmanin ”totaalisiin laitoksiin”. Kirjoittajien mukaan asumisyksiköt ovat "nykyajan totaalisia laitoksia" joista voi löytää piirteitä Goffmanin teoriasta totaalisista laitoksista minuuden riistäjinä. Tämä minuuden riisto ilmenee nykyajan laitoksissa esimerkiksi ulkopuolisuuden kokemuksina suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja ihmisiin. (Kaukko & Parkkila, 2015, 113.) Hollannissa tehty tutkimus tuo myös tämän ulkopuolisuuden kokemuksen esiin. Tutkimuksessa on verrattu yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden erilaisia asumismuotoja, joita ovat sijaisperheet, ryhmäkodit ja asuntolat. Tutkimuksessa oli haastateltu alaikäisiä turvapaikanhakijoita, joista perheissä asuvat kokivat elämänsä kaikkein positiivisimpana. Asuntoloissa asuvat nuoret kokivat eniten ulkopuolisuutta yhteiskunnasta, he puhuivat asukkaiden päihteiden käytöstä ja koulunkäyntiongelmista. Ryhmäkodissa asuvat nuoret eivät puhuneet yhtä negatiivisesti elämästään, mutta nuorilta kuitenkin puuttui usein elämästään aikuinen, joka pitää huolta, samoin heiltä puuttui pysyvyyden tunne. Kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret halusivat olla osa yhteisöä ja yhteiskunnan hyväksymiä, mutta lukuun ottamatta perheissä asuvia nuoria, he kokivat usein ulkopuolisuutta. (Kalverboer ym. 2016, 1, 8.)

Kaukko ja Parkkila päättelevät artikkelissaan, että asumisyksikköjen tavoite on tukea nuorten kasvua aktiiviseksi yhteiskunnan jäseniksi, mutta samalla asumisyksikön sijainti saattaa vahvistaa asukkaiden tunnetta ulkopuolisuudesta. Turvapaikanhakijoiden siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen ja samanaikaisesti siirtymä vanhasta kulttuurista uuteen saattavat myös osaltaan vahvistaa ulkopuolisuuden tunnetta entisestään. (Kaukko & Parkkila 2015, 119.) Kalverboer ym. tuovat esiin ulkopuolisuuden kokemukseen liittyen sen,

ettei asuntoloissa ole riittävästi aikuisen tukea tarjolla (Kalverboer ym. 2016, 8). Nuorten kanssa työskentelyssä tasapainoillaan jatkuvasti suojelun ja osallistamisen välillä. Kaukko ja Parkkila jättävät pohdittavaksi kysymyksen, onko kasvatuksen tavoitteena turvata ongelmaton ja helppo arki asumisyksikössä vai osallistaa nuorta ja tukea tämän toimijuutta, jotta hän pärjäisi yhteiskunnassa. Kaukko ja Parkkila toteavat, että asumisyksiköitä leimaava välitilan tunnelmaa voisi vähentää nuorten tarpeiden huomioimisella. Tämä parantaisi sekä asukkaiden sen hetkistä hyvinvointia, että tulevaa elämää. (Kaukko & Parkkila 2014, 113,119,129.) Kalverboer ym. pitävät asuntolavaihtoehtoa sopimattomana yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille, sillä heidän arvionsa mukaan asuntoloiden tarjoama tuki on riittämätöntä nuorten tarpeille. (Kalverboer ym. 2016, 1.)

Outi Kauko kuvaa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ajatuksia yksinäisyydestä ja sitä, kuinka he itse asemoivat itsensä suhteessa yksinäisyyteen. Vahvimpana yksinäisyys paikantuu perheen ja erityisesti äidin poissaoloon. Tähän liittyy vahvana kokemus yksin olemisesta vieraassa kulttuurissa kaukana kotoa niin kulttuurisesti, kielellisesti kuin maantieteellisestikin. Yksinäisyyttä pohdittaessa turvapaikanhakijalapsat toivat esiin ajatuksia yksinäisyydestä liittyen ystävien ja kavereiden sekä tekemisen puutteeseen. Vanhemmista erossaolon lisäksi lapset kertoivat kuitenkin kotiutumisen. Yksinäisyys ei ole pysyvä olotila, vaan on olemassa asioita jotka helpottavat sitä ja auttavat jatkamaan elämää. Lapset elävät yksinäisyyden kanssa, mutta myös selviävät siitä. Yksinäisyys liittyy tiettyihin ihmissuhteisiin, joihin liitetään yhteenkuuluvuus ja välittäminen. Yksinäisyys kietoutuu toisaalta myös yhteisöihin ja yhteiskuntaan, jossa lapsella on toimijuutta. Tätä toimijuutta on mahdollista rakentaa ja vahvistaa, jotta lapsen ei tarvitse kokea jäävänsä yksin vieraassa maassa. Tutkimukseen osallistuneilla lapsilla oli toiveita suomalaisaikuisia kohtaan. He toivoivat saavansa kuuntelua ja ymmärrystä, huolenpitoa, läsnäoloa, luottamusta ja jatkuvuutta. (Kauko 2015, 42-43.)

Marcus Hertz ja Philip Lalander (2017) ovat tutkineet yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia yksinäisyydestä. Heidän tutkimuksensa mukaan nuorten yksinäisyyden kokemus ei ensisijaisesti liity siihen, että he ovat joutuneen eroon huoltajistaan, vaan yksinäisyys johtuu ensisijaisesti tiettyyn positioon joutumisesta. Yksinäisyys ei ole jotain keskeistä heidän omassa olemuksessaan, vaan se syntyy siinä marginaalisessa sosiaalisessa tilanteessa, jossa he elävät. Hertzin ja Lalanderin mukaan

yksinäisyyden tunne syntyy monenlaisten asioiden summana. Yksinäisyyttä synnytetään ja ylläpidetään kommunikaatiovaikeuksien vuoksi, jolloin yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija on kielitaidon puutteen vuoksi erossa yhteiskunnasta ja muista ihmisistä. Turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä aiheuttaa yksinäisyyden tunnetta, sillä yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla ei ole välttämättä mahdollisuutta pitää yllä niitä tärkeitä ihmissuhteita joita heillä on. Tähän vaikuttavat tietoliikenneyhteyksien heikkous esimerkiksi lähtömaassa ja myös asumisyksikköjen säännöt, jotka eivät mahdollista esimerkiksi kauempaa tulevien ystävien tai sukulaisten vierailuja. Työntekijöiden vaihtuvuus vaikeuttaa suhteiden ylläpitoa lapselle jo tutuiksi tullessiin aikuisiin. Nuoren yksinäisyyden tunnetta kasvattaa myös tunne siitä, että hän on asumisyksikössä työntekijöiden työn ”kohde”. Työntekijät eivät luo läheisempiä syviä suhteita asukkaisiin, jolloin kokemus yksinäisyydestä voi kasvaa entisestään. Vastaanottojärjestelmä itsessään tuottaa yksinäisyyttä vaikeuttamalla yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden läheisten suhteiden syntymistä ja ylläpitoa. Yksi merkittävä tekijä yksinäisyyden tunteen syntymisessä on nuorten luokittelu yksintulleiksi alaikäisiksi turvapaikanhakijoiksi. Hertz ja Lalander arvioivat, että tämä luokittelu asemoi nuoren sellaiseen tilanteeseen, jossa hänellä on erityisiä tarpeita, koska häneltä puuttuu ”normaali” lapsuus, johon kuuluu ”hyvät” suhteet perheeseen ja vanhempiin. (Hertz & Lalander 2017, 6, 8-10, 12-13.)

Minna Lähtenmäki on tutkinut väitöskirjassaan turvapaikanhakijalasten ajatuksia ja kokemuksia arjen rakentumisesta vastaanottokeskuksessa ja koulussa osallistuvan havainnoinnin sekä etnografis-narratiivisen haastattelun keinoin. Lähtenmäen mukaan kotimaassa ja pakomatalla koetut pelon, epävarmuuden ja syrjinnän kokemukset jatkuivat turvapaikanhakumaassa heikentäen turvapaikanhakijoiden vointia. Turvapaikanhakijalasten elämään kuului läheinen suhde yhteen tai useampaan perheenjäsenen tai ystävään, jotka toivat tukea ja turvaa sekä yhteisöllisyyden kokemuksia, mutta samalla aiheutti myös huolta ja pelkoa. Lasten perusturvallisuuden tunnetta horjutti käännytysten toimeenpanotilanteet. Lapset eivät saaneet tietoa asiasta riittävän aikaisin, ja heille myös valehdeltiin. Perusturvallisuuden tunne horjui niin päätöksen kohteena olevilla kuin myös vastaanottokeskukseen jäävillä lapsilla. (Lähtenmäki 2013, 174-175, 178, 179.)

Ravi K. S. Kohli arvioi turvallisuuden, kuulumisen tunteen ja menestyksen olevan asioita, joita yksintulleet turvapaikanhakijat tavoittelevat ensimmäisenä saavuttuaan uuteen maahan (Kohli 2011, 311). Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen käsittelee turvapaikanhakijoiden tilannetta käsitteillä pakotettu siirtyminen ja sijattomuus. Hän kuvaa vierauden ja kuulumattomuuden tunteiden sekä sijattomuuden olevan osa pakotetun siirtymisen kokeneiden ihmisten arkea. (Kuusisto-Arponen 2015, 83-84.) Sijattomuutta Kuusisto-Arponen kuvaa artikkelissaan seuraavasti:

”Sijattomuus merkitsee sitä, että ihminen on moninkertaisesti syrjäytetty omasta elämästään ja siitä historiasta, jonka hän on joskus tunnistanut itselleen kuuluvaksi. Samalla sijattoman minuus muovautuu eritasoisten ulossulkemisten vuoksi. Sijattomuus kaihertaa sielussa, tekee levottomaksi, synnyttää ikävää ja pohjatonta yksinäisyyttä.” (Kuusisto-Arponen 2015,84.)

Kuusisto-Arponen mukaan yksinäisyys on yksintulleiden turvapaikanhakijoiden hiljainen salaisuus, jonka syvyyttä ja kipeyttä ei ole mahdollista täysin tutkijan ymmärtää. Toisinaan yksinäisyys purkautuu huutona ja turhautumisena. (Kuusisto-Arponen 2015,84-85.) Kohlin mukaan turvallisuus, kuulumisen tunne ja menestys ovat ne asiat, jotka ovat perustuksena vakaalle elämälle. Kun turvallisuuden tunne on syntynyt, nuorella syntyy tarve ja tavoite kuulua jollekin ja johonkin. Tavallisen elämän aloittaminen tulee hyvin tärkeäksi, samoin uuden kielen oppiminen ja menestyminen opiskeluissa. Toisaalta haasteeksi tulee epävarma tulevaisuus ja epätietoisuus siitä, saako oleskelulupaa. Kohlin mukaan nuorten parissa työskentelevien tehtävänä on olla luotettavia, avuliaita ja huomioida emotionaalisesti ne monet haasteet joita nuoret kohtaavat tavoitellessaan kodin tuntua arkielämässään. Mahdollisuus tulla käännytetyksi on olemassa, jolloin kysymyksen arvoista on se, miten heitä valmistellaan käännytystä varten, ja kuinka he voivat kokea tulevaisuudessa turvallisuutta, kuulumisen tunnetta ja menestystä. (Kohli 2011, 315, 320, 321.)

2.5 Tutkimustietoa turvapaikanhakijoiden vastaanotosta

Turvapaikanhakijat ja pakolaiset ovat erilaisten palveluiden ja järjestelmien piirissä. Lainsäädäntö määrittelee sitä, millaiset olosuhteet turvapaikanhakijoilla on ja millaisia palveluita he saavat. Alaikäisten kohdalla huomio tulee kiinnittää myös YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (LOS). Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla tärkeitä kysymyksiä ovat lapsen etu, sekä myös perheenyhdistämiseen liittyvät kysymykset. Krister Björklund analysoi tutkimuksessaan vastaanoton käytäntöjä ja turvapaikanhakijoiden integroitumista turvapaikkaprosessin aikana. Björklund nostaa esiin

muutamia vajavaisuuksia vastaanottokäytänteissä. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden mielenterveyden hoidossa on puutteita, vain kriisitilanteita yleensä hoidetaan. Turvapaikanhakuprosessin pitkittyminen vaikuttaa vahingollisesti nuoriin. (Björklund 2015, 62.) Myös Reetta Helanderin ja Anna Mikkosen tekemässä selvityksessä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tilanteesta otetaan esille mielenterveyspalveluiden tarve ja se, että turvapaikanhakijalasten hyvinvointi on uhattuna. Mielenterveyspalveluihin ei välttämättä hakeuduta, sillä mielenterveysongelmiin liittyy leimautumisen pelko. Keskusteluun pohjautuva terapia saattaa olla vaikeaa kielen takia, eikä sitä välttämättä nähdä hyödyllisenä. Helander ja Mikkonen toteavat, että maahanmuuttajilla tulisi olla mahdollisuus saada psykologista tukea heti maahan saavuttuaan ennen kuin ongelmat kärjistyvät. (Helander & Mikkonen 2002, 131, 132.) Björklundin mukaan myös koulutuksen tarjoaminen niille nuorille, jotka ovat jo ylittäneet peruskouluiän, on puutteellista (Björklund 2015, 62).

Björklund on laatinut selvitykseensä muutamia suosituksia yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Hänen mukaansa lapsen edun tulisi olla käytännön työn perustana ja nuorille tulisi myös olla tukea niin kauan kuin he tarvitsevat vielä täysi-ikäistymisen jälkeenkin. (Björklund 2015, 64-65.) Myös Reetta Helander ja Anna Mikkonen tuovat esiin ne nuoret, jotka ovat täyttäneet 18 vuotta. He ovat erityisessä vaarassa kokea turvattomuutta, syrjäytymistä, yksinäisyyttä. On mahdollista, että nuoret eivät vielä ole oppineet huolehtimaan asioistaan ja on mahdollista, että he keskeyttävät opintonsa. Helanderin ja Mikkosen näkemyksen mukaan olisi tärkeää, että ryhmä- ja perheryhmäkodit pitäisivät yhteyttä täysi-ikäistyneisiin nuoriin. (Helander & Mikkonen 2002, 135.) Björklund arvioi, että yhteistyö eri hallinnonalojen kanssa kaipaa yksinkertaistamista, sillä tällä hetkellä ei ole pysyvää tahoa, joka valvoisi ja koordinoisi nuorten koulutusta ja integraatiota sekä hyvinvointia. Ongelmallisena Björklund näkee nuorten siirtelyn vastaanottokeskusten, ryhmäkotien ja tukiasumisyksikköjen välillä ympäri maata. Björklund peräänkuuluttaa myös yksintulleille tasavertaista pääsyä mielenterveyden palveluihin asuinkunnasta riippumatta. (Björklund 2015, 64-65.)

Annika Parsons on pureutunut lapsen edun toteutumisen kysymyksiin turvapaikanhakijalapsia koskevissa päätöksissä. Vuonna 2010 valmistuneessa selvityksessä todetaan, ettei lapsen etua arvioida aina riittävästi, tai se ei ole ensisijaisena arvioinnissa.

Päätöksentekoon vaikuttavat valitettavan usein taloudelliset seikat ennemmin kuin lapsen etu. Lapsia kohdellaan eri osissa Suomea eri tavalla, sillä viranomaisten toiminta vaihtelee paikkakunnittain. (Parsons 2010, 5-6.) Lapsen edun tulisi olla ensisijaisena erityisesti turvapaikkapäätöstä tehdessä (E. C. C. van Os ym. 2016, 185). Myös Minna Lähteenmäki tuo esiin väitöskirjassaan lasten oikeuksien toteutumisen ongelmia. Lasten hyvinvointia heikentää esimerkiksi perheiden siirtely vastaanottokeskuksesta toiseen, joka on lapsista pelottavaa ja stressaavaa. Lähteenmäki havaitsi myös lasten avun saamisen viivästyistä taloudellisista syistä. Ennenkin odotettiin kuntapäätöksen saamista ja vastaanottokeskuksesta pois muuttamista ennen avun piiriin ohjaamista. (Lähteenmäki 2013, 178-179.)

Turvapaikkaprosessiin liittyen E. C. C. van Os ym. pohtivat artikkelissaan lapsen edun arviointia. Heidän mukaansa turvapaikkapäätöstä tehdessä lapsen edun arvioinnissa tulisi ottaa erityisesti huomioon lapsen haavoittuvuuden arviointi. Tulisi selvittää, millaisia ja miten paljon stressiä aiheuttavia tilanteita lapsi on kokenut ennen pakomatkaansa, ja kuinka vakavia nämä tapahtumat ovat olleet. Huomioon otettavia tapahtumia ovat esimerkiksi kokemukset väkivallasta, perheestä ja läheisistä eroon joutuminen, lähisukulaisten menetys, vaarallisten tilanteiden kokeminen pakomatalla, äärimmäinen köyhyys ja olosuhteet pakolaisleirissä. Turvapaikkapäätöksessä ei tulisi olla etusijalla se, onko lapsella perusteltu syy pelätä tulevansa vainotuksi, vaan lapsen turvapaikan tarvetta tulisi tarkastella lapsen oikeuksien näkökulmasta. Kirjoittajien mukaan turvapaikkapäätöksen tulisi perustua lapsen oikeuteen kasvuun ja kehitykseen. Lapsen etua arvioitaessa turvapaikkaprosessissa kirjoittajat peräänkuuluttavat pääperiaatetta, jonka mukaan pakolaislapsia tulisi kohdella kuin ketä tahansa uhattuna olevaa lasta. (E. C. C. van Os ym. 2016, 197, 200.)

3 LUOTTAMUS JA TUNNUSTUSSUHTEET

Tunnustussuhteet ovat väline luottamuksen rakentumiseen ihmisten välillä. Tässä luvussa tarkastelen luottamuksen käsitettä ja sen määrittelyä. Luottamuksen käsitettä ovat määritelleet esimerkiksi Barbara Misztal (1996), Adam Seligman (1997), Robert Putnam (1999) sekä Kaj Ilmonen ja Kimmo Jokinen (2002). Lisäksi tarkastelen tässä luvussa tunnustussuhdeteoriaa, jota on erityisesti Axel Honneth (1995) määritellyt. Tunnustussuhteita ovat Honnethin mukaan huolenpito, arvostus ja kunnioitus (Honneth, 1995, 129). Lisäksi tarkastelen tutkimuksia, jotka liittyvät luottamukseen, tunnustussuhteisiin sekä pakolaisuuteen.

3.1 Luottamus käsitteenä

Luottamusta on yritetty määritellä eri tieteenaloilla, siksi on olemassa erilaisia näkökulmia ja teoreettisia keskusteluja, jotka yrittävät määritellä ydinajatusta luottamuksesta. Luottamuksesta voidaan puhua perusluottamuksen käsitteenä, luottamus voidaan ymmärtää ihmisten välisenä tai ihmissuhteisiin liittyvänä, luottamusta voidaan tarkastella myös kontekstuaalisena, jolloin luotetaan esimerkiksi instituutioihin tai organisaatioihin. (Turtiainen 2012, 41.)

Adam Seligman näkee luottamuksen kohdistuvan yhtäältä ihmisiin ja toisaalta insituutioihin. Liittäessään luottamuksen instituutioihin, hän käyttää käsitettä luottavaisuus. (Seligman 1997,18.) Luottavaisuus liittyy vuorovaikutustilanteissa siihen, että tiedämme mitä odottaa, kun taas luottamusta tarvitaan sellaisissa tilanteissa, joissa emme tiedä mitä odottaa (Seligman 2001, 48). Kaj Ilmonen ja Kimmo Jokinen ovat pohtineet luottamuksen ajankohtaisuutta. Heidän mukaansa keskustelu luottamuksesta voisi olla yksi tapa yrittää hahmottaa sitä, mikä on meidän aikakaudellemme oleellista. Luottamuksen ajankohtaisuutta voi perustella sillä, että elämme työnjaon ja kompleksisten rooliasetelmien maailmassa. Asemamme on jatkuvan neuvottelun alla. Pysyvyys ja tuttuus ovat vähentyneet, tilalle on tullut anonymiteetti, persoonattomuus, toiseus ja vieras. Kyse on riskiyhteiskunnassa elämisestä, joka edellyttää valintoja, jotka sisältävät riskejä. Riskin otto edellyttää uskallusta ja luottavaisuutta. (Ilmonen & Jokinen 2002:10, 12, 16.) Barbara Misztal tarkastelee luottamusta ja sen roolia modernissa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa

luottamus on keskeistä modernin yhteiskunnan ja politiikan ymmärtämisessä. Luottamus voidaan nähdä olennaisena tekijänä vakaille ihmissuhteille, elintärkeänä yhteistyön onnistumiselle ja välttämättömänä arkisimmillekin rutiineille arjessa. Luottamus muokkaa kaikkea inhimillistä elämää. Misztalin mukaan yhteiskunnan koossapysyminen on seurausta ihmissuhteiden pysyvyydestä. Tällöin luottamukseen ja luottamuksellisiin ihmissuhteisiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Erityisen haasteen luottamukselle tuo Misztalin mukaan globalisaatio. Misztal näkee demokraattisen politiikan keinoin kehitettävän osallisuuden ja kuulumisen tunteen olevan mahdollisuus, jotta erilaiset ihmiset ja ryhmät voisivat suhtautua toisiinsa luottamuksella. (Misztal 1996, 8-12.) Luottamus syntyy ja muotoutuu keskinäisen vuorovaikutuksen varmistaman tuntemisen kautta (Ilmonen 2001, 22). Luottamus luo ja ylläpitää solidaarisuutta yhteisön jäsenten kesken ja sen ansiosta yhteiskunnallisesta elämästä tulee sujuvaa ja ennakoitavaa. Luottamuksen voi nähdä hyvin laajasti, luottamusta pidetään yhteiskunnan koossapysymisen edellytyksenä. (Ilmonen & Jokinen 2002, 10, 95.) Luottamus on toisaalta yksilön kannalta tärkeää, sen voi nähdä yksilön hyvinvoinnin tekijänä (Kotkavirta 2001, 56).

Kehityspsykologian näkökulmasta luottamusta tutkinut Constance Flanagan kuvaa luottamuksen olevan monitahoinen ja suhteellinen käsite. Se koskettaa yksilöä ja toisia, olivatpa he läheisiä tai vieraita toisilleen, tai abstrakteja instituutioita tai ryhmiä, kuten hallitus, kirkko tai ihmiskunta. Luottamuksen olemukseen kuuluu usko toisten ihmisten oikeudenmukaisuuteen. He eivät käytä meitä hyväksemme, vaikka voisivatkin. Luottamus perustuu vapauteen. Koska muiden käyttäytyminen ei ole vallassamme, luottamus on uskon teko, eikä koskaan täysin varmaa. (Flanagan 2003, 165-166.)

Luottamusta määritellessä on syytä ottaa puheeksi myös sosiaalinen pääoma, sillä esimerkiksi Robert Putnam yhdistää luottamuksen sosiaaliseen pääomaan, sekä myös yhteiskuntaan sitoutumiseen. Sosiaalinen pääoma tarkoittaa ihmisten välisiä yhteyksiä ja sosiaalisia verkostoja joista kumpuaa vastavuoroisuutta ja luottavaisuutta. Sosiaalinen pääoma voi kasvattaa ihmisten keskinäistä tukea, yhteistyötä ja luottamusta, mutta myös esimerkiksi laholaisuutta tai korruptiota. (Putnam 1999; 19, 22, 136.) Sosiaalista pääomaa tarkasteltaessa siitä voidaan erottaa kolmenlaisia aineksia. Sosiaaliseen pääomaan liittyvät sosiaaliset verkostot ja niiden muodostumisen tavat, luottamus ja normatiiviset säännöt ja vastavuoroiset odotukset. (Ilmonen 2001,10.) Putnamin näkökulma luottamukseen keskittyy

ennen kaikkea yhteiskunnalliseen muutokseen, jonka hän näkee vaikuttaneen sosiaalisen pääoman heikkenemiseen amerikkalaisessa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa sosiaaliset verkostot ovat rapautuneet, ihmiset ovat vähemmän toistensa kanssa tekemisissä ja osallistuvat vähemmän yhteiskunnalliseen toimintaan, esimerkiksi järjestöjen, yhdistysten tai vaikkapa kirkon toimintaan. Putnamin mukaan tämä muutos on heikentänyt myös ihmisten välistä luottamusta. (Putnam 1999.)

3.2 Tunnustussuhteet

Tunnustus käsitteenä on esiintynyt käytännön filosofiassa tavalla tai toisella aina (Honneth 2007,129). Kati Turtiainen on hahmotellut väitöskirjassaan tunnustussuhteisiin liittyvää teoreettista keskustelua. Tunnustuksen lähtökohdat tulevat G. W. F. Hegelin teoksesta ”The Phenomenology of Spirit”, joka on julkaistu 1807. Hegelin ajattelun pohjalta tunnustusta ovat määritelleet esimerkiksi Charles Taylor (1994), Axel Honneth (1995) sekä Nancy Fraser (2003). Honnethin tunnustusteoria on saanut vaikutteita myös George Herbert Meadin (1962) ajattelusta. Suomalaisessa keskustelussa tunnustusta ovat pohtineet ja määritelleet myös Arto Laitinen ja Heikki Ikäheimo (2007) edelleen Axel Honnethin ajatusten pohjalta. (Turtiainen 2012, 46, 48-49.)

Honneth jakaa tunnustamisen kolmeen eri muotoon. Näitä ovat huolenpito, kunnioitus ja arvostus. Nämä ilmenevät ihmisen rakastamisena, ihmisen kunnioittamisena ja ihmisen arvostamisena. Nämä tunnustussuhteet kehittävät ihmisen itsevarmuutta, itsekunnioitusta ja itsetuntoa, joista riippuu ihmisen identiteetin rakentuminen. Rakastamalla ja pitämällä huolta ihmisestä tunnustetaan hänen tarpeensa ja tunteensa. Kunnioittamalla ihmistä hänen lailliset oikeutensa tulevat tunnustetuksi. Arvostus näkyy siinä, kuinka ihmisen kyvyt ja ominaisuudet tulevat tunnustetuksi ja tunnustetuksi osana yhteisöä. Ihmisten keskinäinen arvostus yhtenevällä tavalla tarkoittaa sitä, että näkee toisen ihmisen kyvyt ja piirteet merkittävinä yhteisössä. Tällöin kyse ei ole vain passiivisesta sietämisestä, vaan toisen yksilöllisyyden ja erityisyyden näkemisestä ja tunnustamisesta. Tämän kaltainen arvostus on modernissa yhteiskunnassa esiintyvän solidaarisuuden edellytys. (Honneth1995, 92-129.) Charles Taylor liittää tunnustuksen politiikkaan, esimerkiksi vähemmistöryhmien tunnustamiseen, mutta myös yksilön identiteetin muodostumiseen. Identiteetin muodostuminen tarkoittaa ihmisen ymmärrystä siitä, kuka hän on ihmisenä. Tunnustuksen puuttuminen voi olla sorron muoto. Tunnustuksen puuttuminen voi aiheuttaa tuhoisia

haavoja ihmisen identiteettiin, esimerkiksi itsevihaa. Tunnustus ei ole vain velvollisuus toisia ihmisiä kohtaan, vaan ihmisen perustarve. (Taylor 1994, 26.)

Honneth puhuu tunnustuksen vastakohtien vaikutuksista yksilöön. Fyysinen väkivalta on pahin mahdollinen nöyryytys yksilölle ja tuhoisin yksilön itsesuhteille. Kyse ei ole pelkästä kivun kokemisesta, vaan kivun ja puolustuskyvyttömänä toisen armoilla olemisen kokemuksesta. Fyysinen pahoinpitely johtaa perusuottamuksen katoamiseen joka on syntynyt ja opittu rakkauden kautta. Sen tähden seurauksena on luottamuksen kadottaminen itsen ja maailmaan, joka vaikuttaa kanssakäymiseen toisten ihmisten kanssa. Toinen vastakohta tunnustussuhteille on, kun yksilö suljetaan ulos tietyistä oikeuksista yhteiskunnassa. Oikeudet viittaavat ajatukseen siitä, että yksilö voi odottaa yhtäläisin oikeuksin osallistuvansa yhteiskunnan toimintaan yhteisön täysivaltaisena jäsenenä muiden mukana. Kyse on yksilön autonomian rajoittamisesta ja myös kokemuksesta jossa ei suoda yhtäläisiä moraalisia oikeuksia tai kokemusta siitä, että on täysivaltainen kanssakäymisessä muiden kanssa. Tämä tuo ihmiselle kokemuksen siitä, ettei hän olisi kykenevä tekemään moraalista arviointia. Tämänkaltainen tunnustamisen puuttuminen haavoittaa yksilön itsekunnioitusta. Kolmas muoto tunnustussuhteiden vastakohtana on tiettyjen itseilmaisun muotojen väheksyminen niin, ettei niillä nähdä olevan merkitystä yhteisössä. Jos tietynlaista elämäntapaa tai itsensä toteuttamisen tapaa väheksytään, se johtaa itsearvostuksen puutteeseen. Sosiaalisen hyljeksinnän kokemus tai häväistys vaarantaa yksilön identiteetin. (Honneth 1995, 132-135.)

Heikki Ikäheimo puhuu tunnustusasenteista. Tunnustusasenteiden lähtökohtana on suhtautua toiseen ihmiseen persoonana. Nämä tunnustusasenteet ovat rakastaminen, kunnioittaminen ja arvossa pitäminen. Rakkaus tarkoittaa sitä, että välittää ihmisen onnellisuudesta ja hyvinvoinnista hänen itsensä tähden. Siksi että hän on ainutlaatuinen yksilö, jolla on omat yksilölliset toiveet, unelmat, tarpeet ja arvostuksen kohteet. Arvostuksen kautta yksilöt nähdään erityisinä, tarkemmin sanottuna yksilöinä joilla on erityisiä kykyjä ja saavutuksia, joilla on merkitystä myös muille kuin yksilölle itselleen. Kunnioittamalla yksilöä, hänet nähdään autonomisena toimijana, jolla on oikeuksia. (Ikäheimo 2003, 128-135.)

3.3 Luottamus ja tunnustussuhteet turvapaikanhakijoiden vastaanottotyössä ja kotoutumisessa

Kysymykset luottamuksesta ovat ajankohtaisia ja olennaisia. Luottamuksen rakentuminen on yksi perustekijöistä pakolaisten integraatioprosessissa (Turtiainen 2012, 73). Luottamus ja epäluottamus ovat pakolaistutkimuksessa keskeisiä teemoja (Hynes 2017, 4). Luottamuksen lisäksi keskeisiä käsitteitä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä ovat hyväksyntä ja huolenpito (Heikkilä 2014, 15,17). Vaikeita kokemuksia omaavat lapset tarvitsevat huolepitoa, ystävällisyyttä, myötätuntoa ja tukea luotettavalta aikuiselta (Deveci 2012, 375). Luottamuksen rakentaminen tunnustussuhteiden kautta tuo mahdollisuuden vastata näihin tarpeisiin.

Kati Turtiainen on tarkastellut väitöskirjassaan kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välisen luottamuksen ja tunnustamisen mahdollisuuksia. Hänen lähtöpisteensä tutkimuksessa on se, että luottamuksen rakentuminen uutta yhteiskuntaa kohtaan on yksi perustekijöistä integraatioprosessissa. Luottamus on myös keskeinen tekijä työntekijöiden ja asiakkaiden keskinäisessä tutustumisessa. Turtiainen käyttää tutkimuksessaan Axel Honnethin ja Heikki Ikäheimon tunnustuksen teorioita, joiden peruslähtökohtana on, että tunnustuksen saaminen on ihmisen perustarve. Tunnustamisen muodot (huolenpito, kunnioitus ja sosiaalinen arvostus) antavat analyyttisen raamin tutkimukselle, moraalisen perustan ja keinoja ymmärtää yhteiskunnassa olevia ihmissuhteita. (Turtiainen 2012,15, 73,98.)

Turtiainen toteaa väitöskirjassaan, että luottamuksen käsite yksinään ei ole riittävä, jotta voisimme ymmärtää pakolaisten ja viranomaisten välisiä suhteita. Turtiainen testaa tutkimuksessaan tunnustamisen teoriaa haastatteluaineistossaan, sekä tarkastelee tunnustamisen edellytyksiä. Tutkimuksessaan hän tulee siihen tulokseen, että tunnustamisen eri muodot osoittautuvat tärkeiksi luottamuksen rakentumisen välineiksi ja edellytyksiksi. Tutkimustuloksena on, että pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä tulee tunnistaa se, minkä tunnustusasenteen tai tunnustamisen muodon tulee olla ensisijaisena työskentelyssä. Turtiainen toteaa tutkimuksessaan, että tunnustaminen vaikuttaa olevan väline ja jopa edellytys luottamuksen syntymiseen. Tunnustamisen tulee olla molemminpuolista viranomaisten ja asiakkaiden välillä. Tunnustamisen muotoina huolenpito, kunnioitus ja

arvostus ovat käytännön perustana asiakkaiden ja viranomaisten välisissä suhteissa, jotta asiakkaiden tarpeet tulisivat tunnistetuksi. (Turtiainen 2012, 18, 64, 95, 98-99.)

Ulla Björnberg (2011) keskittyy tutkimuksessaan turvapaikanhakijaperheisiin ja heidän sosiaalisiin suhteisiinsa ja luottamukseen, sekä siihen, kuinka he selviytyvät vastoinkäymisistään. Tutkimus keskittyy ajanjaksoon, johon sisältyy niin pakomatka kuin turvapaikkaprosessikin. Björnberg tarkastelee artikkelissaan resilienssiä, sosiaalista pääomaa, luottamusta ja tunnustamista. Resilienssillä Björnberg tarkoittaa kykyä sietää vastoinkäymisiä, jotka ovat haitallisia psykososiaaliselle hyvinvoinnille. Björnbergin tutkimustuloksissa todetaan, että turvapaikanhakijoilla on pohjalla luottamuksen puute, joka estää sosiaalisen pääoman rakentamisen vastaanottovaiheen aikana. (Björnberg 2011, 1-2,8.)

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottotyössä on haasteellista antaa nuorille yksilöllistä ja erityistä huomiota samanaikaisesti, kun toiminta edellyttää tasapuolisuuden periaatteita. Ketil Eide (2007) toteaa artikkelissaan, että tunnustuksella, identiteetillä ja sosiaalisella integraatiolla on yhteys. Hän on haastatellut tutkimuksessaan eri vuosikymmeninä Norjaan saapuneita pakolaislasten ryhmiä. Hän toteaa, että tunnustus on keskeinen käsite, jonka avulla on mahdollista ymmärtää niitä syvällisiä prosesseja mitä tapahtuu pakolaislasten ja heidän uuden ympäristönsä välillä. Näillä prosesseilla on vaikutus yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden identiteetin muodostumiselle sekä sosiaaliseen integraatioon. Eide tarkastelee tutkimuksessaan erilaisia huolenpidon tapoja, yksintulleisiin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin kohdistuvaa politiikkaa sekä sitä, kuinka mediassa puhutaan alaikäisistä turvapaikanhakijoista. Eiden tutkimus keskittyy identiteettiin ja sosiaaliseen integraatioon. Eiden mukaan yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla on ennen kaikkea kyse haavoittuvassa asemassa olevista lapsista, joilla on vain vähän kokemusta uudesta yhteiskunnasta johon he ovat tulleet. He tarvitsevat erityisen paljon vahvistamista siinä, keitä he ovat. Tämä riippuvaisuus voi ajaa heidät voimattomaan asemaan yhteiskunnassa. Yksintulleiden lasten haavoittuvuus asettaa merkittävän haasteen vastaanottavalle yhteiskunnalle. (Eide 2007, 122-123, 130-131.)

4 AINEISTO, TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSI

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää luottamuksen rakentumista vastaanottokeskuksessa asumisen aikana nuorten ja heidän kanssaan työskentelevien välillä. Tavoitteena on saada tietoa siitä, millaisia haasteita yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevät ihmiset kohtaavat. Aikaisemmassa luvussa olen koonnut tutkimustietoa alaikäisistä turvapaikanhakijoista. He ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, heillä on vaikeita kokemuksia menneisyydessä ja heillä on riski oireilla psyykkisesti. Heillä on kokemuksia yksinäisyydestä ja osattomuudesta. Haavoittuva asema tarkoittaa suojelun tarvetta, ja hoivan näkökulmasta lapset ja nuoret määrittyvät usein avun kohteeksi, jopa uhrin asemaan. Nuoria tulisi kuitenkin tukea heidän oman toimijuuden rakentamisessa ja uuden identiteetin luomisessa arkipäivän neuvotteluissa. (Kuusisto-Arponen 2016, 2-3.) Heillä on myös paljon voimavaroja ja kykyjä, ja he ovat selviytyneet monista vaikeista elämäntilanteista. He ovat myös tavallisia nuoria toiveineen ja haaveineen kasvamassa aikuisuuteen.

4.1 Tutkimustehtävä ja –kysymykset

Tutkimustehtävä ja –kysymykset omaan tutkimukseeni hahmottuivat sitä mukaa, kun tutustuin Kati Turtiaisen väitöskirjaan ja siinä esitettyihin tutkimustuloksiin. Luottamuksen lisäksi Turtiainen päätyi tutkimuksessaan tarkastelemaan monikulttuurisen yhteiskunnan moraalisia perusteita myös tunnustusteorian avulla. Turtiainen on tullut siihen tulokseen, että tunnustusteoria on toimiva väline luottamuksen tarkasteluun. Lisäksi tunnustusteoriassa esitetyt tunnustussuhteet ovat myös edellytys luottamuksen muodostumiseen pakolaisten ja viranomaisten välillä. (Turtiainen 2012, 15.)

Luottamuksen rakentaminen tunnustussuhteiden kautta on oman tutkimukseni lähtöoletus. Tarkastelun kohteena tutkimuksessani ovat ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja edustajat ja heidän kokemuksensa ja ajatuksensa luottamuksen rakentumisesta tunnustussuhteiden kautta alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä. Tätä tutkimusta on leimannut vuoden 2015 suuren turvapaikanhakijamäärän aiheuttama uudenlainen tilanne Suomessa.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

- Miten luottamuksen kuvataan rakentuvan alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän kanssaan työskentelevien henkilöiden välillä?
- Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä nuorten kanssa työskentelevillä on tunnustussuhteista?

4.2 Haastateltavien esittely

Aineiston keruun toteutin teemahaastatteluilla. Haastateltavia oli yhteensä 9 henkilöä, joista kuusi oli naisia, kolme miehiä. Haastattelemistani henkilöistä neljä oli ohjaajia, kaksi sosiaalityöntekijää, sekä kolme edustajaa. Haastateltavien koulutustausta vaihteli. Ohjaajista kaksi oli yhteisöpedagogeja, yksi nuoriso- ja vapaa-ajanohjaaja, yksi valmistumassa oleva kuntoutuksen ohjaaja. Sosiaalityöntekijöistä toisen koulutustausta oli kasvatustieteiden maisteri, lisäksi sosiaalityön opinnot yliopistossa kesken, toinen oli ammatiltaan nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja, jolla sosionomi (amk) opinnot kesken. Hän toimi sosiaalityöntekijän sijaisena. Edustajat olivat koulutukseltaan sosionomi (amk), sairaanhoitaja ja liikuntatieteiden maisteri. Haastateltavat olivat iältään 24-47 –vuotiaita.

Haastateltavani työskentelivät kolmessa eri alaikäisyksikössä. Alaikäisyksiköt olivat joko ryhmäkoteja tai tukiasumisyksiköitä. Edustajat toimivat edustajina oman työnsä ohella. Haastattelut toteutin marraskuun 2016 – tammikuun 2017 välisenä aikana. Valikoin haastateltavat pääasiassa niin, että tavoitteenani oli löytää eri yksiköistä ihmisiä, joita itseään kiinnostaisi pohtia tämän kaltaisia kysymyksiä. Vastaajien löytäminen ei varsinaisesti vaatinut työtä, riitti kun kerroin mitä olen tekemässä ja minkä tyyppisiä kysymyksiä tulisin kysymään. Pääsääntöisesti haastateltavat olivat kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseeni. Vain yksi henkilö lopulta perui haastattelun, tässäkin ongelmana oli vain yhteisen ajan löytyminen. Haastateltavat eivät erityisesti edustaneet jotain tiettyä yksikköä, vaan olivat ennemminkin haastatteluissa pohtimassa yksittäisinä työntekijöinä omaa työtään ja siihen liittyviä kysymyksiä.

Haastateltavista yhdellä ohjaajalla ja yhdellä edustajalla oli jonkin verran aikaisempaa työkokemusta alaikäisyksikössä työskentelystä. Edustajan työstä aiempaa kokemusta ei ollut kenelläkään edustajalla. Kaikki haastateltavat olivat aloittaneet syksyllä 2015 uusissa perustetuissa alaikäisyksiköissä työskentelyn. Samoin edustajat tekivät töitä vasta avattujen

alikäisyksiköiden nuorten kanssa. Valitsin haastateltaviksi tietoisesti sellaisia henkilöitä, joilla ei ollut merkittävästi aikaisempaa työkokemusta yksintulleista alikäisistä turvapaikanhakijoista, ja jotka työskentelivät yksiköissä, jotka olivat vasta perustettuja. Tähän päädyin siksi että jo ennen tutkimuskysymykseni täsmentymistä olin kiinnostunut siitä tilanteesta, jossa uusia alikäisyksikköjä perustettiin kiivaaseen tahtiin, ja pohdin yhtenä vaihtoehtona alikäisyksiköiden perustamiseen liittyvää tutkimusta. Ennen vuotta 2015 Suomessa oli vain muutamia ryhmäkoteja ja tukiasumisyksiköitä.

Haastattelut toteutin joko ryhmäkoteista ja tukiasumisyksiköistä löytyvissä tiloissa, tai Jyväskylän yliopiston kirjaston ryhmätyötilassa tai kahvilassa. Tutkimuksen teon aikaan työskentelin lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, joten haastatteluihin hyödynsin myös omaa työhuonettani. Yhden haastattelun tein puhelimitse. Puhelimitse tehty haastattelu oli jälkeenpäin ajatellen vähän lyhyempi mitä se olisi todennäköisesti ollut, jos olisimme olleet kasvokkain. Haastattelu keskeytyi kerran haastateltavalle tulevan puhelun johdosta. Puhelimessa mahdolliset hiljaiset hetket tuntui tarpeelliselta täyttää nopeasti, jolloin asioita ei ehkä jääty samalla tavalla pohdiskelemaan, kuin kasvokkain tehdyissä haastatteluissa. Haastattelupaikkoina eri tilat palvelivat erityisesti haastateltavien tarpeita. Teimme haastattelut niissä paikoissa, joihin haastateltavien oli helppo päästä tai joissa he itse olivat ehdottaneet tapaamista. Haastatteluista jäi itselleni kokemus, että ne olivat olleet antoisia niin minulle kuin haastateltavilleni. Yksi haastateltavista kommentoi jälkeenpäin, että tämänkaltaisiin keskusteluihin pitäisi päästä kaikkien työntekijöiden osallistumaan.

4.3 Teemahaastattelu

Päädyin teemahaastatteluun, sillä halusin saada mahdollisimman suuren vapauden haastateltaville puhua itsenäisesti, jakaen omia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Teemahaastattelussa määrätään etukäteen aihepiirit, joista keskustellaan, mutta ei käytetä täsmällisiä kysymyksiä haastateltaville (Eskola & Suoranta 1998, 86). Itselläni oli valmiina joitakin mahdollisia kysymyksiä haastattelua varten mietittynä. Haastattelujen edetessä esitin näitä kysymyksiä tilanteen mukaan, mutta teemat olivat kaikille haastateltaville samat.

Teemahaastattelu tuo mukanaan kiinnostavan vuorovaikutuksellisen tilanteen, joten keskustelu voi polveilla hyvin vapaasti, kuitenkin teemojen sisällä, jolloin tutkimukseen

liittyvät aiheet tulevat käsitellyiksi (Eskola & Suoranta 1998, 85). Mielestäni teemahaastattelu sopii tähän tutkimukseen hyvin myös siksi, että haastateltavieni työnkuvat ovat jonkin verran erilaiset, jolloin on mahdollista, että keskustelun sisältö vaihtelee jonkin verran. Haastattelussa itselläni oli merkittävä vuorovaikutuksellinen rooli. Joidenkin haastateltavien kanssa olin itse aktiivisemmassa roolissa ohjaamassa keskustelua ja esittämässä useita tarkentavia kysymyksiä, toisten haastateltavien kanssa puolestaan sain olla enemmän kuuntelijana ja osallistuin vain lyhyesti kysyen ja ohjaten teemasta toiseen. Liitteessä 1 on nähtävillä teemahaastattelun runko, jossa on eriteltyä teemat ja mahdolliset tarkentavat kysymykset. Haastatteluissa runko oli itselläni mukana käytössä, jotta tarvittaessa voisin täsmentää aiheesta käytävää keskustelua lisäkysymyksillä.

Haastattelun teemat jaoin neljään osaan. Ennen varsinaista haastattelua keskustelimme haastateltavien kanssa vaihtelevasti eri asioista, jotka vähitellen johdattelivat itse aiheeseen. Riippuen haastateltavasta asiat koskivat säätä tai esimerkiksi viimeisimpiä uutisia turvapaikanhakijatilanteesta. Ensimmäisessä osassa keskustelimme haastateltavan taustatiedoista, kuten esimerkiksi iästä, koulutuksesta, työurasta, perhetilanteesta ja siitä, miksi hän on päätenyt työskentelemään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa. Lisäksi keskustelimme haastateltavan työnkuvasta ja yleisesti yksikön toiminnasta ja esimerkiksi asiakas- ja työntekijämääristä. Toisessa osassa keskustelimme ylipäätään luottamuksesta ja siitä, kuinka haastateltava näkee luottamuksen omassa työssään. Mitä luottamus on ja mitä edellytyksiä luottamuksen rakentumiseen on. Kolmannessa osassa tarkastelimme luottamukseen läheisesti liittyvää sosiaalista pääomaa ja erityisesti sitä, millaisia sosiaalisia suhteita nuorilla vaikuttaa olevan. Neljäs osa käsitteli Axel Honnethin tunnustussuhdeteoriaa ja tunnustussuhteita. Haastateltavan kanssa keskusteltiin siitä, mitä hän ajattelee tunnustussuhteiden olevan ja miten ne toteutuvat kohtaamisissa nuorten kanssa. Lisäksi pohdittiin tunnustussuhteiden kautta kehittyviä itsesuhteita. Haastattelun teemojen järjestys vaihteli, pääsääntöisesti etenimme rungossa kuvatussa järjestyksessä, mutta haastattelujen edetessä saatoimme palata uudestaan aikaisempiin teemoihin. Toisinaan haastateltavat siirtyivät itse teemasta toiseen, jolloin järjestys vaihtui itsestään.

Nauhoitin kaikki haastattelut puhelimeni saneluohjelmaan ja suoritin litteroinnin lähes sanatarkasti pian haastattelun jälkeen. Nauhoitettua aineistoa kertyi yhteensä 626 minuuttia ja litteroitua tekstiä yhteensä 89 sivua. Haastattelut kestivät 41-90 minuuttia. Joitakin yksittäisiä täytesanoja jätin litteroimatta.

4.4 Aineiston analyysi ja kuvaus

Aineistoa tarkastelin kvalitatiivisen sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on teorialähtöinen. Koottuani aineiston, aloitin aineistoon tutustumisen käymällä läpi haastateltavien vastauksia teemoittain haastattelurungon mukaisesti. Teemahaastattelu tuo tullessaan analyysille konkreettisen kehikon, jonka avulla aineistoa on mahdollista alkaa jäsentää (Eskola & Suoranta 1998, 87). Aineiston tarkastelu teemoittain antoi kokonaiskuvan siitä, millaisia vastauksia kuhunkin teemaan sain. Tutustuttuani aineistoon ja teemoihin, tarkastelin haastateltavieni vastauksia tutkimuskysymyksieni näkökulmasta. Tutkimusaineiston analysoinnissa tarkoituksena on muodostaa käsitys siitä, mitä haastateltavat ajattelevat luottamuksen rakentumisesta ja tunnustussuhteista alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä. Tavoitteenani on löytää haastateltavieni vastauksista yhtäläisyyksiä ja eroja, sekä verrata aineistoa ja haastateltavieni vastauksia aikaisempaan tutkimukseen.

Aineiston analyysissä kokosin yhteen käsityksen siitä, miten haastateltavat määrittelevät luottamuksen käsitteen, mitä he ajattelevat luottamuksesta omassa työssään ja miten se heidän mielestään näkyy heidän työssään. Lisäksi kokosin yhteen luottamuksen rakentumisen esteitä ja mahdollistajia, joita haastateltavat toivat esiin. Tunnustussuhteet kävin läpi yksi kerrallaan niin, että sain kokonaiskuvan siitä, miten haastateltavat näkevät tunnustussuhteiden toteutuvan työssään, ja ylipäätään mitä he tunnustussuhteista ajattelevat. Analyysissä pyrin kuvaamaan näitä näkemyksiä ja kokemuksia ja tarkastelemaan niitä Axel Honnethin tunnustussuhdeteorian avulla. Lisäksi hyödynnän analyysissä aikaisempaa tutkimusta liittyen alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin ja luottamukseen ja tunnustussuhteisiin.

Haastateltavat erottelen analyysissä kirjain- ja numeroyhdistelmällä. Numerot valikoituivat haastateltaville sen mukaan, missä järjestyksessä haastattelut on tehty. Kirjain H on lyhenne sanasta henkilö. Kirjain-numeroyhdistelmän täsmennykseksi lisään perään vastaajan työtehtävän, onko kyseessä siis ohjaaja, sosiaalityöntekijä vai edustaja. Esimerkiksi H1 ohjaaja, H2 ohjaaja, H7 sosiaalityöntekijä ja niin edelleen.

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen lähtökohtana on ollut oma kiinnostukseni yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteeseen ja heidän kanssaan työskentelyyn. Oma aikaisempi työkokemukseni sosiaalityöntekijänä alaikäisyksikössä sai minut pohtimaan tässä gradussa esittämiäni kysymyksiä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin turvapaikanhakijoiden parissa työskentelevien näkökulmaa. Tavoitteenani on tuottaa tietoa, jonka avulla turvapaikanhakuprosessiin liittyvää vastaanotto toimintaa olisi mahdollista kehittää. Olen kertonut haastateltavilleni taustalla olevasta omasta työkokemuksesta, jonka vaikutuksesta olen päätenyt tutkimaan aihetta.

Haastattelun alussa kerroin haastateltaville käsitteleväni aineistoa luottamuksellisesti. Kaikilla haastateltavilla on yhteystietoni, joten heidän oli mahdollista tarvittaessa palata vielä haastatteluun jälkeempään. Yksi vastaajista halusi vielä täsmentää näkemyksiään jälkikäteen sähköpostilla liittyen yhteen kysymykseen. Liitin hänen lisäyksensä litteroituun aineistoon. Kaksi haastateltavista käytti haastatteluun työaikaansa, tällöin toimitin myös yksikön esimiehelle lyhyen tiedotteen tekemästäni tutkimuksesta. Loput haastateltavista tulivat haastatteluun kuitenkin omalla ajallaan. Erityistä tutkimuslupaa tämän tutkimuksen toteuttamiseen ei tarvittu.

Tutkimuksessani vältän mainitsemasta henkilöiden tai paikkojen nimiä, joita kuitenkin haastateltavien puheessa esiintyi. En myöskään sen tarkemmin kerro minkä kaupungin tai kunnan alueella yksiköt sijaitsevat. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota siihen, ettei haastateltavien kertomat esimerkkitapaukset tai tilanteissa olleet henkilöt ole tunnistettavissa.

5 LUOTTAMUS TYÖNTEKIJÖIDEN JA NUORTEN VÄLISISSÄ SUHTEISSA

Tämän luvun tarkoituksena on käsitellä haastateltavien näkemyksiä luottamuksesta ja luottamisesta, sekä siitä, miten luottamus tai sen puuttuminen vaikuttaa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteessa niin nuoriin itseensä kuin myös työntekijöihin. Luottamuksen käsitettä tarkasteltiin haastateltavien kanssa monesta näkökulmasta. Toiset halusivat tarkastella kysymystä nimenomaan oman työnsä näkökulmasta, toiset puolestaan pohtivat luottamusta laajemminkin. Luottamuksen käsite yhdistettiin vuorovaikutukseen nuorten kanssa. Luottamuksen lisäksi pohdittiin luottamista eri ihmisiin. Erityisesti haastateltavat tarkastelivat tätä suhteessa alaikäisiin turvapaikanhakijoihin, luottavatko he nuoriin ja luottavatko nuoret heihin? Lisäksi tarkasteltiin nuorten luomia sosiaalisia suhteita ja sitä, millaisina nuorten sosiaaliset suhteet näyttäytyivät työntekijöille.

5.1 Luottamus on osa vuorovaikutussuhdetta

Monet haastatteluun osallistuneista kokivat luottamuksen määrittelemisen haasteelliseksi tai vaikeaksi. Joillakin haastateltavista oli keskenään hyvin ristiriitaisia tai eriäviä näkemyksiä luottamisesta, samoin myös yksittäisen haastateltavan omassa pohdinnassa luottamuksen käsite ja luottaminen näkyivät ristiriitaisina. On mahdollista, että tämä ristiriitaisuus johtui siitä, että haastateltavilla oli keskenään erilaisia näkemyksiä luottamuksen käsitteestä. Vaikka itse käsitteen määrittely saattoi olla hankalaa, kaikkien haastateltavien oli kuitenkin helppo pohtia luottamuksen rakentumiseen liittyviä vuorovaikutussuhteita sekä tässä tutkimuksessa tarkasteltavia tunnustussuhteita.

Kysymykseen, mitä luottamus on, haastateltavat kuvasivat käsitettä oman työnsä näkökulmasta, mutta myös laajemmin ajateltuna. Suurin osa haastateltavista määritteli luottamuksen olevan jotain sen kaltaista, että ihminen uskoo toisen ihmisen toimivan oikeudenmukaisesti, eikä tämä pyri käyttämään hyväkseen. Haastateltavien määritelmä vastasi Constance Flanaganin (2003) määritelmää luottamuksesta kehityspsykologian näkökulmasta. Hänen mukaansa luottamuksen olemukseen kuuluu usko toisten ihmisten oikeudenmukaisuuteen, jolloin ihminen uskoo, etteivät muut käytä häntä hyväkseen, vaikka

voisivatkin (Flanagan 2003, 165-166). Luottamusta määritellessä monet haastateltavista totesivat, että kyse on vuorovaikutuksesta ja suhteesta. Haastateltavat näkivät luottamuksen syntyvän siinä kahden ihmisen välisessä vuorovaikutuksessa ja kuvasivat sitä esimerkiksi määritelmällä ”side”.

" se on tavallaan sellainen side joka syntyy, että se ei oo automaattinen, että se pitää niinkun luoda kahden ihmisen välille.. Että ensimmäisenä tapaat ihmisen se mun mielestä ei vielä siinä vaiheessa oo sitä luottamusta vaan kahden ihmisen pitää aina luoda se." H6, sosiaalityöntekijä

" Jos ei ole luottamusta, ei ole kyllä oikein suhdettakaan siihen asiakkaaseen. Että jos ei synny semmosta luottamussuhdetta niin se ajaa sen asiakassuhteen semmoseksi höttöseksi, kevyeksi, kaukaiseksi." H7, sosiaalityöntekijä

Sosiaalityössä luottamus on keskeinen tekijä työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa. Luottamus on tärkeää muutostyön aloittamisessa asiakassuhteissa. Luottamus tarjoaa pysyvyyttä ja varmuutta muuttuvissa tilanteissa. (Dominelli, 2004, 69-70.)

Kaikkien vastaajien käsityksissä luottamus kytkeytyi tavalla tai toisella vuorovaikutussuhteeseen ja kommunikaatioon toisen ihmisen kanssa. Luottamuksen nähtiin olevan niin työssä kuin muussakin elämässä olevien vuorovaikutussuhteiden yksi tekijä. Haastateltavat kokivat, että luottamus rakentui ja oli mahdollista vuorovaikutussuhteessa. Toisaalta luottamus vaikutti siihen, että vuorovaikutussuhde onnistuisi. Luottamuksen avulla asiakastyön ytimessä olevat yhteiset tavoitteet mahdollistuvat. Luottamuksen nähtiin olevan eritasoista riippuen ihmisistä ja tilanteista, joissa kohdataan. Esimerkiksi luottamussuhteen nähtiin olevan vaihteleva riippuen siitä, onko kyseessä puolisoiden välinen suhde, vanhemman ja lapsen välinen suhde tai asiakkaan ja työntekijän välinen suhde. Luottamus vaikuttaa suhteen laatuun. Luottamuksen nähtiin olevan pohja sille työlle, mitä haastateltavat tekevät. Ilman luottamusta esimerkiksi nuorten kanssa yhdessä laaditut tavoitteet eivät toteudu.

Lotta Kokkonen (2012) on tutkinut väitöskirjassaan pakolaisten vuorovaikutussuhteita. Hänen tutkimuksensa lähtökohtana on se, että kiinnittymisessä yhteisöön tai sosiaaliseen

ympäristöön, keskeistä on vuorovaikutus muiden kanssa. Hänen tutkimiensa henkilöiden kokemuksissa korostui myös luottamuksen kysymys. Luottamus vaikutti pakolaisten suhteiden kehittymiseen. Vuorovaikutussuhteista tärkeiksi ja läheisiksi tulivat ne, joissa oli saatu tukea ja apua, ja joihin voitiin myös ongelmatilanteissa luottaa. (Kokkonen 2012, 26, 151.) Omassa tutkimuksessani vastaajat pohtivat luottamuksen näkyvän siinä, että nuori kertoo ongelmistaan ja pyytää apua asioidensa hoitamiseen. Vastaajista erityisesti ohjaajat kertoivat nuorten uskoutuvan asioistaan tietyille ohjaajille. Tämä nähtiin hyvänä asiana, varsinkin jos jokaiselle nuorelle löytyi edes joku yksi aikuinen, jonka kanssa halusi asioitaan hoitaa.

Yksi haastateltavista otti itse puheeksi luottamusta tarkasteltaessa perusluottamuksen. Hän pohti sitä, että perusluottamus on edellytyksenä luottamuksen syntymiseen ylipäätään ihmissuhteissa ja myös nuoren ja työntekijän välisessä suhteessa. Honneth näkee perusluottamuksen syntyvän tunnustussuhteiden kautta, ja erityisesti huolenpidon ja rakastamisen kautta. Honnethin mukaan perusluottamuksen puuttumisella on vaikutus luottamuksen rakentumiseen ja ihmissuhteisiin. (Honneth 1995, 132-135.) Perusluottamuksen puute asettaa viranomaisten ja nuorten välisille suhteille erityisen haasteen.

5.2 Luottamuksen rakentumisen mahdollisuudet

Haastateltavat näkivät luottamuksen rakentumisen eri tavoin. Osa ajatteli, että luottamus on olemassa automaattisesti ihmisten välillä, toiset puolestaan ajattelivat sen edellyttävän jotain tiettyjä asioita syntyäkseen. Haastateltavien kanssa käsiteltiin luottamista nuoriin, joiden parissa he työskentelivät. Toiset vastasivat suoraan luottavansa lähtökohtaisesti kaikkiin ihmisiin. Toisten vastaukset olivat varovaisempia, luottaminen ei ollut heti mahdollista, vaan se rakentui ajan kanssa sitä mukaa, kun oppi tuntemaan toista. Nuoriin luottaminen oli kysymys, joka sai haastateltavat pohtimaan omaa asennoitumistaan nuoria kohtaan. Esimerkiksi yksi ohjaaja vastasi ensin suoraan, ettei luota nuoriin. Myöhemmin haastattelun jälkeen hän halusi tarkentaa vastaustaan. Hän täsmensi luottamuksen puuttumista sillä, että nuorten kertomat asiat olivat toisinaan niin kummallisia, että joutui ennemmin luottamaan omaan intuitioonsa.

" siis luotan periaatteessa heidän juttuihiinsa, mutta joudun enemmän luottamaan omaan, oikeastaan vaan intuitioon, koska joskus jutut on niin kummallisia." H2, ohjaaja

Molemminpuolisen luottamuksen nähtiin ennen kaikkea syntyvän ajan kanssa. Toisaalta yhden vastaajan kokemuksena oli, ettei edes ajan kanssa opittu tuntemaan toista ja sitä mukaa luottamaan, luottamus vain ei ollut mahdollista siinä tilanteessa.

" Periaatteessa jokainen on epäluotettava, kunnes toisin todistetaan, mutta meillä ei voi toiseksi todistaa. Tähän liittyy myös sellainen pointti, että meillä ei tosiaankaan ole mitään faktaa meillä asuvista nuorista. Mehän emme tiedä mitään heistä, vaikka olemme hengailleet vuoden yhdessä. He voivat olla mitä vaan ja ketä vaan. Periaatteessa. Mutta kohtelen kaikkia tasapuolisesti. " H2, ohjaaja

Tämän ohjaajan pohdinta oli ristiriitaista liittyen luottamiseen ja luottamukseen. Hänen oli vaikea luottaa nuoriin, mutta siitä huolimatta ohjaajan kokemuksena oli tasapuolisen kohtelun tuoma mahdollisuus vuorovaikutukseen ja suhteen rakentumiseen. Haastateltava koki, ettei luottamus ollut välttämätön työntekijän ja nuoren välisen suhteen rakentamiseen ja onnistumiseen, hän painotti erityisesti samanarvoista kohtelua kaikille huolimatta siitä, että pystyi toisiin luottamaan paremmin kuin toisiin. Toinen ohjaaja ajatteli luottamuksesta lähtökohtaisesti päinvastoin. Hän ajatteli kaikkien ihmisten olevan luotettavia, ennen kuin toisin todistetaan.

"se tuntuu väärältä jos mä heti ajattelisin jotain pahaä tai en antais mahollisuutta sille luotolle". H4, ohjaaja

Minna Säävälä on tarkastellut muukalaisuuden käsitettä ja sen aiheuttamia tunnereaktioita ihmisissä. Se, miten kohtelee toisia ihmisiä ja erityisesti niitä, jotka koetaan muukalaisiksi, vaikuttaa suoraan näiden ihmisten elämään ja hyvinvointiin. Se vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa elää osana yhteisöjä. On inhimillistä etsiä samankaltaisuutta toisista, jonka myötä voi vahvistua me-tunne. Tämä tunne kertoo, kuka on luotettava. Muukalaisuus tuottaa erilaisia tunnereaktioita itsessä ja muissa, ja niiden tunnistaminen on tärkeää. Tunnereaktioista huolimatta omaa käyttäytymistään voi hallita. (Säävälä, 2016, 32, 107-203.)

Yksi haastateltavista pohti luottamista siltä kannalta, että hänen tehtävänsä ei ollut ottaa selvää siitä, puhuuko nuori totta vai ei, vaan hänen tehtävänään oli uskoa nuoreen ja saada sitä kautta hänet kiinni parempaan elämään. Tämä haastateltava pohti luottamusta niin että hän halusi valita olla epäilemättä. Monet haastateltavista halusivat luottaa työssään kohtaamiin nuoriin, mutta kokivat sen olevan joidenkin yksittäisten nuorten kohdalla mahdotonta. Luottaminen ja luottamus olivat kuitenkin jotain, mihin haluttiin pyrkiä.

"Mun mielestä kun nämä on nuoria, niin mun pitää ajatella että aina on uusi mahdollisuus.. Onhan se vaikeeta. Kyllä mulle tulee yks nuori mieleen että on epäluulo missä tän nuoren kanssa mennään, mutta siitä huolimatta niin ku enhän mä sillee näitä nuoria ihan perinpohjin tunne. Että mä en tiä mitkä on ne vaikuttimet heihin, niinku mun tehtävä on mun mielestä sitten tukee ja löytää meidän välille se yhteys että mä saisin sen nuoren eteenpäin" H1, ohjaaja.

Kaikki haastateltavat arvelivat, että pääasiassa nuoret luottavat heihin, mutta oli joitakin yksittäisiä nuoria, joiden arveltiin suhtautuvan työntekijöihin epäluuloisesti. Suurin osa haastateltavista arveli nuorten luottavan toisiinsa, mutta oli niitäkin, jotka kokivat, että on olemassa nuoria jotka eivät luota keneenkään, ei ystäviinsä eikä työntekijöihin.

Luottamuksen edellytyksinä nähtiin esimerkiksi yksikön riittävän pieni koko, joka mahdollistaa nuorten yksilöllisen kohtaamisen ja nuorten yksilöllisten tarpeiden huomioimisen. Tähän esimerkkinä haastateltava otti tukiasumisyksikön ja ryhmäkodin asukkaiden yksilölliset erot ja elämäntilanteet. Iän perusteella jaetut asuinpaikat eivät välttämättä kohdanneet nuoren tarpeita. Tärkeimpänä edellytyksenä haastateltavat näkivät luottamuksen rakentumisessa riittävän yhteisen ajan. Yhteinen ajanvietto oli tärkeää kaikille vastaajille työtehtävästä riippumatta.

"..Sitten kun tässä ite on niitten nuorten arjessa mukana niin musta tuntuu että se luottamus syntyi siitäkin että on niinku lähellä koko ajan. Että jos ois semmonen tilanne ollut että vaikka olisi kerran kuussa tavannut tässä toimistossa niin sellanen varauksellisuus olisi varmaan jatkunut pidempäänkin." H7, sosiaalityöntekijä

Lisäksi edellytyksenä luottamuksen rakentumiselle nähtiin nuorten osallisuus, eli mahdollisuus olla osallisena rakentamassa yhteisön tavoitteita ja päämääriä. Luottamuksen rakentumisen edellytyksenä mainittiin myös nuoren kokemus siitä, että hänestä välitetään. Luottamuksen rakentumista edellytti myös lupauksien pitäminen ja se, että esimerkiksi edustajalla oli riittävä osaaminen työhönsä ja osasi neuvoa nuorta turvapaikkaprosessiin liittyvissä asioissa. Luottamuksen rakentumisen edellytyksenä nähtiin myös arjessa mukana oleminen. Tärkeää oli myös se, työntekijä antaa itsestään ja on läsnä.

"...Mä ajattelen että se vaikutti niihin aika paljon että mä tavallaan kuljin niiden kanssa yhdessä ja näin. Että ne varmaan näki musta sitten ei niin työminää myöskin...Että kyllähän sitä luottamusta lisää se että tutustuu oikeasti. Tutustuu semmosella henkilökohtaisella tasolla että kuka se nuori on ja kuka taas minä olen."

H5, edustaja

Yesim Devecin (2012) mukaan epävirallinen ”ei-ammattillinen” rooli yhdistettynä ammattilliseen rooliin on ollut hänen tutkimuksessaan keskeinen tekijä, jonka avulla on ollut mahdollista luoda nuoriin yhteys. Tämän kautta on ollut mahdollista auttaa nuoria rakentamaan tulevaisuuttaan uudessa kotimaassa. (Deveci 2012, 379.)

Lisäksi tärkeää on tunnistaa nuoren tilanne. Nuoren tilanne on nähtävä ja tunnistettava, jolloin luottamuksen rakentuminen on mahdollista siinäkin tapauksessa, vaikka merkittävää apua nuoren tilanteeseen ei löydy. Nuoren kanssa pyritään etsimään ratkaisuja yhdessä, käydään läpi nuoren tilannetta yhdessä ja annetaan nuorelle tilaisuus ilmaista itseään ja sanoittaa tilannettaan.

" tavallaan alkaa.. semmonen syrjäytyminen siitä omasta yhteisöstä, jää omaan huoneeseen... ja tarvii jonkun jonka kanssa keskustella ja pääsee vuorovaikutukseen.. ja pystyy sanoittamaan niitä asioita..mutta sitten siinä tukiasumisyksikön arjessa ehkä lähentää nuoren ja ohjaajan välejä että kun on siinä mukana..että yhdessä hoidetaan ja niinku yritetään mutta ei se tilanne merkittävästi parane siinä.." H3, ohjaaja

Ohjaajan kokemuksena oli, että nuoren tullessa kuulluksi ja nähdyksi, luottamus rakentui silloinkin, kun apua ei välttämättä ollut saatavilla itse ongelmaan. Minna Lähteenmäen mukaan turvapaikanhakijoiden määrän kasvun myötä psykiatriseen hoitoon pääseminen on vaikeutunut. Lasta ei voida auttaa, jos hänestä ei tiedetä, mitä hänen menneisyydessä on tapahtunut, miten hän kokee turvapaikkaprosessin ja mitä hän ajattelee tulevaisuudestaan. Lähteenmäen mukaan on nuorelle tarjottava apua, vaikka hoitopaikkojen löytäminen tuottaisikin vaikeuksia. (Lähteenmäki 2016, 3-4.)

5.3 Luottamuksen rakentumisen esteitä

Luottamuksen rakentumisen esteinä nähtiin pienet resurssit, yksikön iso koko, kirjavat työkäytännöt, ammattitaidon puute, epäjohtonmukaisuus ja epätasa-arvoinen kohtelu ja yhteisen kielen puuttuminen sekä kulttuuriin liittyvät kysymykset. Oli mahdollista, että aivan kaikkiin nuoriin ei voinut luottaa, samoin eivät myöskään kaikki nuoret luottaneet työntekijöihin. Nuorten puolelta epäluottamuksen nähtiin johtuvan pääasiassa nuoren omasta taustasta, johon kuuluu huonoja kokemuksia viranomaisista ja vieraista aikuisista. Syitä yksintulleiden turvapaikanhakijoiden epäluottamukselle tutkinut Muireann Ni Raghallaigh (2012) mainitsee viisi tekijää, jotka vaikuttavat siihen, että nuorten on vaikea luottaa. Näitä syitä hänen mukaansa ovat menneisyyden tapahtumat, tottumus, se ettei heihin ole luotettu, ei tunne ihmisiä hyvin sekä pelko kertoa totuutta. (Ni Raghallaigh, 2012, 82). Tämän tutkimuksen haastateltavien näkemyksissä korostui erityisesti nuorten oma henkilökohtainen tilanne ja menneisyydessä tapahtuneet asiat, jotka hankaloittivat nuorten luottamista aikuisiin, sekä myös se, ettei tunnettu puolin eikä toisin. Näitä yksilölliseen tilanteeseen liitettyjä tekijöitä olivat esimerkiksi nuoren aikaisemmat huonot kokemukset viranomaisista tai vieraista aikuisista, riittämätön tieto suomalaisesta viranomaistoiminnasta sekä nuoren tapa vetäytyä omiin oloihinsa ja välttää vuorovaikutusta työntekijöiden kanssa.

Kaksi haastateltavista oli huomannut luottamuksen rakentumisen esteenä olevan nuoren pyrkimys välttää "kasvojensa menettämistä". Kyse oli tilanteista, joissa vastaajat kokivat, ettei nuori halua kertoa totuutta itsestään tai kertoa jotain yksittäistä asiaa, sillä tämä haluaa antaa vain tietyn kuvan ja käsityksen itsestään. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että välttääkseen kasvojensa menetyksen, nuori valehteli tai kertoi vain osan asioistaan.

Haastateltavat kokivat, että sellaisessa tilanteessa ei ollut mahdollisuutta saada selville koko totuutta.

"Sit sieltä tuli semmosia .. myös identiteettiin liittyviä, monia heidän kulttuuriin tai tavallaan kunniaan liittyviä käsitteitä mitä niinku ei yksinkertaisesti kenellekään kerrota." H6, sosiaalityöntekijä

"Aika moni sanoo, että kaikki on hyvin vaikka näkee että ei oo." H2, ohjaaja

Luottamuksen rakentumisen tiellä nähtiin olevan myös tekijöitä, jotka vaikuttivat työntekijän ja nuoren vuorovaikutussuhteen ulkopuolelta. Työntekijä pyrki luomaan luottamusta omalla toiminnallaan, mutta se ei mahdollistunut esimerkiksi siitä syystä, että jonkun toisen työntekijän tapa tai koko asumisyksikön toimintatavat aiheuttivat syystä tai toisesta kompastuskiviä nuoren ja työntekijän väliseen suhteeseen.

" Sitte luottamus yleensä menee.. Ni ympäristötekijät, se työorganisaatio, ei välttämättä oo kaikilla samat päämäärät tai samat toimintatavat, ni sitä kautta tulee ehkä pettymyksiä, että ite lupaa jotain tai sanoo jonku asian hoitavansa tai halua hoitaa mutta se ei onnistukaan ni se on se yleisin mitä kautta luottamus menee." H3, ohjaaja

Myös nuoren masennus ja paha olo saattavat olla esteenä luottamuksen rakentumiselle. Monet tutkimukset ovat osoittaneet turvapaikanhakijanuorilla ilmenevän mielenterveysongelmia, kuten masennusta ja ahdistuneisuutta, posttraumaattisen stressireaktion oireita, sekä käytöshäiriöitä, jotka usein liittyvät koettuihin traumaattisiin tapahtumiin (esim. Oppedal, B. & Idsoe, T. 2015, Jensen, T., Skårdalsmo, E., Fjermestad, K. 2014, Sourander A. 1998). Yhden haastateltavan lisäksi muut tutkimukseen osallistuneet henkilöt eivät varsinaisesti ottaneet puheeksi nuorten mahdollisia mielenterveyteen liittyviä ongelmia tai haasteita, jotka voisivat olla vaikuttamassa tai esteenä nimenomaan luottamuksen rakentumiseen. Ennemmin esteeksi nähtiin se, ettei mielenterveysongelmista haluta puhua. Yksi haastateltavista pohti nuorten vaikeaa tilannetta ja sen aiheuttamaa haastetta työn teolle, työ ei ollut helppoa. Hänen lisäksi neljä vastaajista oli sitä mieltä, ettei työntekijöillä ole riittävä osaamista tai koulutusta. Yksi haastateltavista puolestaan oli

sitä mieltä, ettei nuorten psyykkisen voinnin tilannetta kartoiteta riittävästi alkuvaiheessa, joten ongelmien ilmaantuessa ei osata reagoida riittävän ajoissa riittävällä tavalla.

”Ei tunnisteta niitä oireita, niinku nää perus selittämättömät mahakivut, pääkivut, että hoidetaan näitä oireita eikä päästä kiinni niihin syihin.” H3, ohjaaja

Traumaattisista kokemuksista huolimatta nuorilla on paljon voimavaroja, joiden avulla on mahdollista toipua (Kohli & Mather 2003,201). Myös tähän tutkimukseen osallistuneet toivat esille nuorten voimavaroja ja kykyjä, jotka mahdollistavat toipumisen vaikeista kokemuksista huolimatta. Näitä voimavaroja nähtiin olevan suurimmalla osalla nuorista. Haastateltavat mainitsivat voimavarana olevan esimerkiksi rohkeus lähestyä aikuisia ja pyytää apua, aktiivinen yhteydenpito ystäviin ja tuttaviiin ja kotimaahan jääneeseen perheeseen, sekä kyky luoda uusia ystävyysuhteita. Voimavaroina nähtiin myös nuorten osaaminen ja kyky oppia uutta. Näiden voimavarojen löytämisen, tukemisen ja vahvistamisen nähtiin olevan tärkeä osa työtä nuorten parissa. Kia Lundqvist tuo esille artikkelissaan, että yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden asumisyksikköjen henkilökunnan tulisi saada koulutusta työmenetelmiin, jotka juontuvat kriisityöskentelystä, sillä on tilanteita joissa ei perinteinen työote riitä eikä paranna nuorten tilannetta (Lundqvist 2013,45).

Turvapaikkaprosessiin liittyvät kysymykset olivat osaltaan esteenä luottamuksen rakentumisessa tai ylläpidossa. Vastaajat kokivat, että nuorten odotukset turvapaikkaprosessista vaikuttivat luottamukseen, varsinkin silloin, kun odotukset eivät täytyneet. Epäluottamus kohdistui niin työntekijöihin kuin lopulta koko Suomeen. Pettymyksen kokemukset syntyivät tilanteissa, joissa nuoret kokivat epätasa-arvoista kohtelua eri vastaanottokeskusten välillä tai eri kuntien välillä.

Työskentely pettymyksiä kokeneen nuoren kanssa saattoi olla haasteellista, koska nuoren oli vaikea luottaa turvapaikkaprosessiin ja sen toimivuuteen. Luottamus joutui koetukselle siksi, että työntekijä itsekin joutui epäilemään luottamustaan turvapaikkaprosessiin. Samalla työntekijä pyrki vakuuttamaan nuorelle, että asiat järjestyisivät. Nuortet purkivat pettymystään työntekijöihin ja vuorovaikutussuhdetta haastoi nuorten oireilu.

" Tavallaan sit oli tosi vaikea itekin tehdä sitä työtä kun koko usko siihen tavallaan niin prosessiin oli moneen kertaan koetuksella, mut siinä joutu tosi vahvana niinku seisoo niiden ohjeistusten takana et koittaa saada heidät vaan ymmärtää.., mut monesti se oli aika turhauttavaa ja se alko näkyä sit aikamoisena oireiluna nuorissa ite, et se käyttäytyminen muuttui paljo aggressiivisemmaks ja turhautuneemmaks..Et miksei hajoteta sitten ikkunoita tai miksei ruveta dokaamaan." H6, sosiaalityöntekijä

Syy siihen, miksi työntekijä puolestaan ei luottanut nuoreen, johtui yleensä siitä, että nuori oli toiminnallaan tai tekemisillään rikkonut jo syntyneen luottamuksen, esimerkiksi toimimalla jatkuvasti vastoin sääntöjä ja vastoin omia lupauksiaan toimia vastaisuudessa toisin. Toinen syy siihen oli se, että vastaaja koki nuoren valehtelevan ilmiselvästi.

5.4 Luottamuksen vaikutuksia

Luottamuksella oli vaikutus työskentelyyn nuorten kanssa, ja erityisesti nuorten tilanteeseen laajemminkin. Kolme haastateltavista pohti luottamuksen puuttumisen vaikutusta turvapaikkaprosessiin. Näistä haastateltavista edustaja kertoi, ettei ollut saanut luotua luottamuksellista suhdetta yhteen edustettavaansa. Edustaja arveli, että kun nuoren kanssa ei oltu saatu luotua luottamuksellista suhdetta, tämä vaikutti merkittävästi turvapaikkahaastatteluun ja siihen mitä tämä kyseinen nuori kertoi haastattelussa. Edustaja arvioi nuoren taustan olevan niin vaikean, ettei nuorella ollut mahdollista luoda suhdetta aikuisiin tai muihin nuoriin. Nuori sai kielteisen turvapaikkapäätöksen. Haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat puolestaan alkukartoituksista, joiden pohjalta he kirjoittivat lausunnot lapsen edusta Maahanmuuttovirastoon. Alkukartoitus järjestetään pian sen jälkeen, kun yksintulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle on määrätty edustaja. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että vasta paljon myöhemmin heidän yksiköissään asuvat nuoret uskalsivat kertoa tärkeitä asioita itsestään, koska luottivat työntekijään ja siihen, että asian kertominen ei johda ongelmiin. Nuorten jälkikäteen kertomat tiedot olisivat olleet merkittäviä lausunnon kannalta.

”Että jos mä näillä tiedoilla saisin kirjoittaa sen lausunnon niin ne olis varmaan aivan erilaisia monetkin. On niinku tosi syvällisesti kerrottu nyt niistä omasta arkielämästä kotona. Ja se johtuu mun mielestä ihan siitä että nyt luottaa, et mä voin tämän sulle kertoa etkä sä tästä järkyty eikä tästä minulle seuraa mitään” H7, sosiaalityöntekijä

Toinen sosiaalityöntekijöistä epäili, että yksi nuori jäi vaille oleskelulupaa vain siitä syystä, ettei ollut luottanut keneenkään siinä vaiheessa, kun lausunto kirjoitettiin ja puhuttelu pidettiin. Nuori oli jättänyt kertomatta olennaisia asioita tilanteestaan. Häntä jäi vaivaamaan olisiko toisenlaisissa olosuhteissa ollut mahdollista luoda nuoreen riittävän luottamuksellinen suhde, että tämä olisi kertonut asioistaan rohkeammin.

”Mun viimeinen duuni oli kirjoittaa kielteisen päätöksen saaneen pojan lausunto missä toin esille, että tämän ihmisen kanssa ei oo vaan pystytty keskustelemaan. Se mulle viimeisenä uskalsi sanoo, mikä on, ja kun tajuut että siellä ois näin isoja juttuja. Sit vaan mieltii että onks tää nyt sitä kun ei oo voitu, se ei oo tullu kuulluks... mut jos meillä ois ollu mahollisuus enemmän kohdata, oisko ollu parempi sauma, ei voi tietää.” H6, sosiaalityöntekijä

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat saattavat jättää kertomatta asioitaan monestakin syystä. Näitä syitä voivat olla esimerkiksi trauman aiheuttama järkytys, jonka vuoksi on mahdoton puhua. Nuoria on saatettu ohjeistaa olla puhumatta asioistaan, jotta mahdollisuus turvapaikkaan ei vaarantuisi, tai perheenjäsenet eivät joutuisi ongelmiin. Myös pelko tulevaisuudesta saattaa vaikeuttaa keskittymistä nykyhetkeen ja menneiden asioiden läpikäymistä. On mahdollista, että jotkut pystyvät puhumaan menneisyydestään vasta sitten, kun ovat saaneet varmistuksen pysyvyydestä, esimerkiksi oleskeluluvan. Puhumattomuus voi olla nuorelle rajoittava tekijä, mutta myös suoja ja apukeino turvapaikkaprosessin aikana. Nuoren vaikeneminen asioistaan vaatii työntekijältä kykyä tunnistaa nuoren tilanne ja tarpeet siitä huolimatta, ettei hän puhu ääneen asioita. (Kohli 2006: 714, 720.)

Luottamuksen rakentumiseen liittyvistä ongelmista ja haasteista huolimatta haastateltavat olivat toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Nuorilla nähtiin olevan kuitenkin voimavaroja ja kykyä sopeutua. Jos nuorella oli ollut edes yksi myönteinen ihmissuhde

turvapaikanhakuprosessin ajan, nähtiin luottamuksen rakentumiselle olevan vielä paljon mahdollisuuksia kotoutumisvaiheessakin.

Niissä tilanteissa, joissa nuoreen ei oltu saatu luotua luottamuksellista suhdetta, haastateltavat pohtivat yhteistyön tiivistämisen olevan ratkaisu. Jos eri toimijat olisivat tiiviimmässä yhteistyössä, väliinpuotoamista ei välttämättä pääsisi tapahtumaan. Tämä tarkoitti edustajan ja omaohjaajan yhteistyötä, asumisyksikön työyhteisössä tapahtuvaa moniammatillista yhteistyötä, sekä yhteistyötä asumisyksikön ulkopuolella toimiviin ammattilaisiin, esimerkiksi opettajaan, lääkäriin tai psykologiin. Lisäksi pääsy nuoren tarvitsemiin palveluihin nähtiin tärkeänä. Tärkeimpänä kuitenkin nähtiin riittävä yhteinen aika nuoren ja työntekijän välillä.

Haastateltavien kanssa pohdittiin myös nuorten sosiaalisia suhteita. Haastateltavien kanssa käytiin läpi kysymyksiä nuorten läheisistä suhteista, ystävistä ja tuttavista ja siitä millä tavalla sosiaaliset suhteet ja niiden rakentaminen näkyivät työntekijöille. Merkittävänä tekijöinä nuoren sosiaalisten suhteiden syntymiselle nähtiin nuoren oma tausta ja yksilöllinen tilanne, johon liittyivät esimerkiksi menneisyydessä tapahtuneet asiat, persoonallisuuden piirteet ja kielitaito. Yleisesti sosiaalisten suhteiden karttuminen ja mahdollisuudet niiden kartuttamiseen nähtiin yksilöllisinä elämäntilanteina. Eri nuorten välillä nähtiin merkittäviä eroja. Yksilöllisten tekijöiden lisäksi merkittävänä tekijänä mainittiin peruskouluun pääseminen. Ne nuoret, jotka pääsivät peruskouluun suomalaisten nuorten joukkoon, loivat sosiaalisia suhteita merkittävästi enemmän kuin ne, jotka eivät peruskouluun päässeet. Kouluun pääsy vaikutti kielitaidon edistymiseen, joka mahdollisti suhteiden luomisen. Nämä suhteet nähtiin merkittävänä voimavarana. Koulu ympäristönä vaikutti nuoriin myös niin, että he pääsivät havainnoimaan suomalaisia nuoria, jolloin he hakeutuivat ohjaajien puheille enemmän kyselemään asioita. Tämä vahvisti työntekijöiden ja nuorten välisiä suhteita, ja loi luottamusta heidän välilleen.

"Heillä oli myös ehkä vahvimmat siteet myös meihin... Heiltä tuli sit paljon kysymyksiäkin et minkä takia joku toimii tuolla koulussa.. Se loi sitä vuoropuhelua myös paljon mikä sitten loi sitä luottamusta." H7, sosiaalityöntekijä

Sosiaaliset verkostot näyttivät kasautuvan ja luovan sellaista hyvän kierrettä joka kasvatti myös luottamusta nuorten ja ohjaajien välillä. Nuoret olivat löytäneet elämäänsä ystäviä asumisyksiköstä ja koulusta. Joillekin harrastuksen kautta oli tullut tärkeitä aikuisia elämään, esimerkiksi valmentaja saattoi olla tärkeässä roolissa. Toisille oli löytynyt myös paikallisia perheitä tai muita aikuisia tuttavapiiriin. Nämä pienet tekijät vaikuttivat suuresti nuoren tilanteeseen, ja vahvistivat myös suhteita asumisyksikön työntekijöihin.

Kaikki haastateltavat tunnistivat olemassa olevan pienen ryhmän, joille sosiaalisten suhteiden luominen oli erittäin vaikeaa, jopa mahdotonta. Tämä samainen pieni joukko tunnistettiin myös niinä nuorina, jotka eivät luottaneet työntekijöihin, tai joihin ei oltu saatu luotua luottamuksellista suhdetta, tai vuorovaikutussuhde oli hyvin heikko. Heitä kuvattiin nuorina, jotka vetäytyivät omiin oloihinsa, he olivat oppineet heikosti suomea, heillä ei välttämättä ollut ystäviä asumisyksikössä. Nämä nuoret eivät olleet löytäneet harrastusta asumisyksikön ulkopuolelta. Näistä nuorista arveltiin, etteivät he olleet saaneet kokemusta siitä, että heistä välitetään. Näistä nuorista puhuivat erityisesti ne haastateltavat, jotka työskentelivät isoissa yksiköissä, joissa oli asukkaita useita kymmeniä. Haastateltavat kokivat, ettei siinä tilanteessa ollut mahdollista auttaa kaikkia niitä joilla selkeästi nähtiin olevan luottamukseen ja vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia. Haastateltavat epäilivät osan nuorista jäävän sivuun myös tulevaisuudessa. On mahdollista, etteivät he saa luotua luottamusta myöhemminkään keneenkään.

”Mut sit valitettavasti kyl mä tiedostan semmoset joilla sitä luottamusta ei ole ollutkaan, niin eipä se kovin suurella todennäköisyydellä sieltä niinkun hirveen helposti siinä vaihessa synnykään.” H6, sosiaalityöntekijä

Kati Turtiainen (2009) toteaa tutkimuksessaan, että pakolaisen inhimillistä, sosiaalista ja symbolista pääomaa on rakennettava heti alkuvaiheessa, muuten mahdollinen ennen maahantuloa tai maahantulon jälkeen saavutettu luottamus katoaa (Turtiainen 2009a, 343). Tärkeässä roolissa yksintulleiden nuorten kohdalla tässä ovat ne aikuiset, jotka ovat lähellä nuorta, edustajat, ohjaajat ja sosiaalityöntekijät. Omassa tutkimuksessani haastateltavat kokivat, että nuoret eivät tulleet kohdatuksi siksi, että yksiköt ovat liian suuria. Toisena syynä muutamat vastaajista arvelivat olevan työntekijöiden taitamattomuus tai välinpitämättömyys kohdata nuoria.

"Jos sitä sosiaalista pääomaa ei ala kertyä tai niitä ihmissuhteita ala syntyään liittyy siihen että se toimintakyky on niin matala et kyl monella on traumaattisia kokemuksia ja sitte tämmönen psykososiaalinen tuki siinä arjessa on aika heikkoa."

H3, ohjaaja

Minna Lähteenmäki (2013) on todennut väitöskirjassaan, että lapset vaikenevat menneistä asioista ja turvapaikanhaun aikaisista negatiivisista kokemuksistaan. Tämä vaikeneminen estää avun antamisen sekä tekee mahdottomaksi sosiaalisen pääoman rakentumisen lapsen tueksi. (Lähteenmäki 2013, 176.) Kaksi haastateltavista mainitsi nuorten kanssa puhumisen tuomat haasteet, jotka liittyivät ennen kaikkea kieleen. Toisaalta myös kulttuuriset kysymykset otettiin puheeksi, niiden nähtiin olevan vaikuttamassa siihen, ettei esimerkiksi mielenterveyteen liittyvistä asioista ollut nuorten helppo puhua. Tämä vaikeutti nuoren ongelmien tunnistamista.

6 TUNNUSTUSSUHTEET OSANA LUOTTAMUKSEN RAKENTAMISTA

Haastatteluissa tunnustussuhteet koettiin työn keskeisinä arvoina tai lähtökohtina, joiden pohjalta työtä tulisi tehdä. Tunnustussuhteet nähtiin liittyvän niin ammattitaitoon kuin myös työntekijän omaan persoonaan. Tunnustussuhteita tarkasteltiin Axel Honnethin määritelmien mukaan, jolloin haastateltavien omat käsitykset tunnustussuhteista saattoivat poiketa Honnethin määritelmistä. Honnethin tunnustussuhteita ovat huolenpito, arvostus ja kunnioitus (Honneth 1995, 129). Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että tunnustussuhteet toteutuvat heidän työssään ainakin jossain määrin. Tunnustussuhteista erityisesti kunnioitus liitettiin luottamuksen rakentumisen edellytykseksi.

6.1 Huolenpito

Huolenpito nähtiin tunnustussuhteista tärkeänä ja näkyvimpänä. Huolenpito ymmärrettiin arjessa läsnäolemisena, arkisten rutiinien huolehtimisena, perustarpeista huolehtimisena, sekä lohduttamisena ja murheiden kuuntelemisena. Honneth käyttää myös rakkautta kuvaamaan tätä tunnustussuhdetta (Honneth 1995, 129). Haastateltavat käsittivät rakkauden olevan tapa, jolla suhtautua nuoriin ja ylipäättään ihmisiin. Honnethille huolenpito on ihmisen tarpeiden tunnistamista (Honneth 1995, 129). Yksi haastateltavista oli huomannut nuorten kaipaavan tavalla tai toisella menetettyjä vanhempiaan, ja koki, että ei pystynyt tähän tarpeeseen millään tavalla vastaamaan. Heikki Ikäheimo puhuu rakkaudesta tunnustusasenteena. Ihmisten rakastaminen on sitä, että välittää heidän onnellisuudesta ja hyvinvoinnista heidän itsensä tähden. (Ikäheimo 2003, 132.) Kati Turtiainen on käyttänyt tutkimuksessaan huolenpidon käsitettä (care), jolla hän viittaa tähän rakastamiseen. Turtiainen puhuu tutkimuksessaan työntekijän asennoitumisesta pakolaisiin niin, että hän välittää pakolaisten hyvinvoinnista heidän itsensä tähden, samoilla periaatteilla mistä Ikäheimo puhuu ihmisten rakastamisessa. (Turtiainen 2012, 78.) Tällöin viranomaiset huolehtivat yksilön tarpeista, koska he välittävät tämän hyvinvoinnista, huolimatta siitä millainen ihminen hän on (Turtiainen 2009b,170).

Osa haastateltavista koki riittämättömyyden tunteita ja ehkä osaamattomuuttakin liittyen huolenpitoon. Huolenpidon osoittamisen haasteiksi koettiin se, että nuoret olivat jo lähes aikuisia. Huolenpidon osoittamiseen oli vaikea löytää tapaa etenkin silloin, kun työntekijän ja nuoren ikäero ei ollut kovinkaan suuri. Edustajien roolin ollessa etäinen arjesta, huolenpitoa oli vaikea osoittaa. Erityisenä haasteena mainittiin yhteisen ajan puute. Haastateltavat kokivat, että nuoret kaipaavat aikuisen läsnäoloa ja kahdenkeskistä aikaa, jota oli vaikea tai jopa mahdoton toteuttaa yksikön ollessa iso. Työn tarjoamien mahdollisuuksien rajallisuus turhautti.

”Mä haluaisin antaa sitä mun omaa aikaa, ja sellaisen yhteisen tekemisen kautta...ku tehdä yhdessä jotain niin saadaa niitä positiivisia kokemuksia. Että täällä arjessa valitettavasti välillä se on sitä napinapinapi niinku herää ja mene kouluun, onko läksyt tehty, miksi et lähtenyt kouluun. Se on kauheen ärsyttävää välillä, että missä on ne positiiviset jutut kun niitäkin pitäisi olla.” H1, ohjaaja

Arjen rutiineista huolehtiminen vie työntekijöiltä aikaa, joten yksilöllinen kohtaaminen jää toissijaiseksi. Jos työntekijällä ei ole riittävästi aikaa nuorelle, lienee mahdotonta tunnistaa tämän tarpeita. Osa haastateltavista arvioi, ettei kaikilla työntekijöillä ollut riittävää osaamista tai herkkyyttä tunnistaa nuorten tarpeita.

Kysymys huolenpidosta sai kaksi ohjaajaa ja yhden edustajan pohtimaan omia tunteita nuoria kohtaan. Ammattiroolissa pysyminen ja sitä kautta tietyn etäisyyden pitäminen oli haasteellinen kysymys. Ohjaajat pohtivat sitä, missä menee raja. Työ tuntui raskaalta sen tähden, että nuorten koettiin tulevan läheisiksi ja tärkeiksi, vaikka samalla tietyn etäisyyden pitäminen kuuluu työhön.

”Välillä mun mielestä tää työ on tosi vaikee... tää on tosi raskasta.. On mulla sellanen olo että vähän niin kuin ois perheenjäsen... nää turvapaikanhakijat kuitenkin tulee niin liki, en tiiä sitten miten ja miks. ..” H1, ohjaaja

”Toiset lapset on semmosia että mun sydän suurinpiirtein vuotaa verta kun mä ajattelen niitä, mulla on oikeesti huoli niistä. Sitten mä mietin että minkä takia mulla on just siitä lapsesta huoli.” H2, ohjaaja

Nämä kaksi ohjaajaa kertoivat työn ja työssä kohtaamiensa nuorten vaikuttaneen heihin merkittävästi. Nuorten kanssa työskentelyn koettiin muuttaneen omaa elämää ja ajatusmaailmaa.

” Eihän noi nuoret välttämättä tiedä miten kova juttu tai miten iso merkitys heillä on ollut mun elämään ” H1, ohjaaja

”Mä en ois koksaan voinut kuvitella että mä oon tämmöisessä paikassa töissä..Mulle tää on ollut iso muutos ja koko ajatusmaailma on muuttunut mikä ei oo ollenkaan huono asia.” H2, ohjaaja

Nuorten tapa vastaanottaa ja käsittää työntekijöiden huolenpitoa nähtiin haastavaksi liittyen tähän ammattiroolin rajaamiseen. Oli mahdollista, ettei nuori täysin käsittänyt sitä, että esimerkiksi työntekijän osoittama huolenpito perustui ensisijaisesti siihen, että tämä oli töissä asumisyksikössä.

”He kokee, että jos sinä välität heistä, ni he ajattelee että se ei oo vaan se että sä oot täällä töissä, vaan se on se suhde joka on teidän välillä.” H7, sosiaalityöntekijä

Annika Forssander (1995) on tutkinut vastaanottoyksiköiden työntekijöiden ammattiroolia ja työntekijöiden suhdetta työhönsä. Hänen tutkimuksensa kohteena olivat aikuisyksiköissä työskentelevät työntekijät. Forssanderin tutkimuksessa työntekijät kuvasivat ammatillisen etäisyyden olevan jatkuvan uudelleenmäärittelyn kohteena. Tämä tarkoittaa sitä, että työntekijän täytyy jatkuvasti määritellä, minkälainen suhtautumistapa kutakin asukasta kohtaan pitää ammatillisen etäisyyden riittävänä. Tavoitteena oli, ettei syntyisi tunnetta sellaisten siteiden tai velvoitteiden olemassaolosta, jotka vaarantaisivat tasapuolisuuden periaatteen. Työnteossa oli haastetta pysytellä tasapuolisuudessa, sillä joihinkin asukkaisiin syntyi läheisempiä suhteita kuin toisiin. Forssander on kuvannut tutkimuksessaan mitä mahdollisesta työntekijän emotionaalista sitoutumisesta seuraa. Seurauksena on mahdollisesti erityissuhteiden syntyminen, joka johtaa autonomian menetykseen, eli työntekijällä ei ole riippumatonta valta-asemaa sääntöjen ja etuuksien kontrolloijana. Tässä menetetään tasapuolisuus, jolloin myös työntekijöiden yhtenäisyys katoaa. Eri työntekijät soveltavat tällöin sääntöjä eri tavoin. Forssanderin mukaan emotionaalinen sitoutuminen

syntyy esimerkiksi lahjojen tai ruokailukutsujen vastaanottamisen kautta, rakkaussuhteiden ja pakolaiskertomusten kuuntelemisen synnyttämien tunnereaktioiden kautta. (Forssander 1995, 37,48,50.) Omassa tutkimuksessani haastateltavat toivat esille useassa kohdassa pyrkivänsä tasapuolisuuteen, toisaalta he näkivät sen olevan toisinaan vaikeaa johtuen työntekijöiden erilaisista menettelytavoista. Jotkut haastateltavat kokivat asumisyksiköissä olevan epätasa-arvoista kohtelua nuoria kohtaan. Haastateltavat eivät lähteneet arvioimaan sitä, oliko kyseessä emotionaalisia tunnesiteitä, vai mistä epätasa-arvoinen kohtelu johtui. Tätä epätasa-arvoista kohtelua käsittelen tarkemmin luvussa 6.3.

Huolenpitoon liittyi myös kokemuksia sen helppoudesta. Sen kuvattiin olevan luonnollista ja helppoa. Se on jotain sellaista, joka tulee ihmisen sisältä ja jota on vaikea valehdella kenellekään. Huolenpito ja erityisesti rakkaus kuvattiin sellaisena, joka on tunnistettavissa ihmisessä. Rakkauden ajateltiin liittyvän työssä auttamishaluun.

”Rakkaushan on sinänsä helppo asia...se tulee sieltä sisältä ja sitä on vaikea niinku valehdella kellekään, tai siis sä oikeesti sydämestäs haluat auttaa ja toimit sen mukaan niin ne nuoret kyllä sen sieltä löytää.” H4, ohjaaja

Huolenpito kuvattiin osaksi normaalia kanssakäymistä ja vuorovaikutusta nuorten kanssa. Huolenpito oli arkisia kohtaamisia ja kuulumisten kysymistä, sekä perustarpeista huolehtimista ja myös ongelmien puheeksi ottamista.

”Huolenpito tulee niiden perustarpeiden kautta ja välittämisenä ja sillä tavalla että niinku kysellään missä olet milloin tuut, semmoinen normaali kanssakäyminen ja ongelmien puheeksi ottaminen heti kun niitä ilmenee” H3, ohjaaja

”Onko se sitten että halataan kun nähdään pitkästä aikaa. Sitten se että jaksaa kuunnella kun he kertoo ihan vaikka pieniä asioita” H2, ohjaaja

Huolenpitona pidettiin myös tavoitettavissa olemista, erityisesti sosiaalityöntekijät kokivat tärkeäksi olla läsnä arjessa ja tavoitettavissa, jos vain mahdollista. Työtä ei haluttu pitää etäällä nuorten omasta arjesta.

”Meidän yksikössä ei ollut koskaan sellasta vastaanottoaikaa, vaan meillä oli aina ovi auki.. et me ei haluttu tehdä sitä sillee et varaa aika ja pääset ehkä kahen päivän päästä” H6, sosiaalityöntekijä

Noin puolet haastateltavista puhui nuorten kiintymisestä tuttuihin työntekijöihin. Asumisyksiköissä oli nähty työntekijävaihdoksia, jotka olivat vaikuttaneet nuoriin. Suuri vaihtuvuus nähtiin ongelmana.

”Ensin pitää tuntea että voivat luottaa.. nuoret on antanut paljon negatiivista palautetta uusista ohjaajista.” H2, ohjaaja

Turvapaikkaprosessin päätyttyä nuoret siirtyvät yksiköistä toisiin yksiköihin tai omaan asuntoon. Tämä nähtiin haasteellisena tilanteena nuorille. Huolenpidosta puhuttaessa monet pohtivat, että nuorilla tulisi olla mahdollisuus pitää yllä niitä ihmissuhteita, jotka olivat syntyneet vastaanottovaiheessa. Työntekijöiden vaihtuminen ja asumispaikan muuttuminen nähtiin haastavana ja vaikeanakin asiana. Nuorten nähtiin tarvitsevan pysyviä ihmissuhteita. Kokkonen (2012) tuo esiin tutkimuksessaan, että pakolaisten suhteet niihin viranomaisiin joiden kanssa he olivat tekemisissä alkuvuosina, olivat merkityksellisiä pakolaisille vielä vuosienkin jälkeen Suomeen muuttamisesta. Kokkonen tutkimuksen mukaan näiden suhteiden menettäminen oli merkityksellinen kokemus useille tutkimukseen osallistuneille. (Kokkonen 2012, 99, 114.) Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat kokeneet läheisten suhteiden menetyksiä pakomatkinsa aikana. Uusia menetyksiä he joutuvat kokemaan turvapaikkaprosessin jälkeen siirtyessään uuteen paikkaan asumaan. Kaksi haastateltavista kertoi, että asumisyksikössä pyritään ottamaan tämä huomioon, nuorille tarjotaan mahdollisuutta pitää yhteyttä ryhmäkotiin. Nuoria myös käytiin tapaamassa esimerkiksi heidän siirryttyä aikuisyksikköön tai toiseen yksikköön mahdollisuuksien mukaan. Nämä mahdollisuudet kuitenkin koettiin melko rajallisiksi, eikä huolenpitoa ollut mahdollista riittävästi osoittaa näille nuorille. Monet haastateltavista uskoivat, että vastaanottovaiheessa luodut luottamussuhteet mahdollistivat uusien luottamuksellisten suhteiden luomisen tulevaisuudessa.

”No mä ajattelen että kun niillä on nyt yks kokemus siitä että aikuiseen, viranomaiseen voi luottaa, niin mä haluan uskoa että ne pystyy muodostamaan myös uudestaan luottamuksellisen suhteen.” H7, sosiaalityöntekijä

Suurin osa haastateltavista arvioi, että nuorilla tulisi olla edes yksi pysyvä ja jatkuva suhde aikuiseen. Edustajan työskentely päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta. Vastaanottovaiheen asumisyksiköihin ei yleensä voi jäädä sen jälkeen, kun nuori on saanut oleskeluluvan. Nuori, joka on lähiaikoina täyttämässä 18 vuotta ja saanut oleskeluluvan, saattaa saada ihan uudet työntekijät, eikä jo tutuiksi tulleista aikuisista mahdollisesti kukaan enää jatka nuoren elämässä. Tämä koettiin vaikeaksi ja haastavaksi tilanteeksi nuorten kohdalla.

”Kyllähän se tavallaan mun mielestä on huono juttu että jos ajatellaan että tulee lapsi joka on kokenut kovia ja oppii luottamaan sitten aikuisiin niin eihän se oo ikinä hyvä että joutuu sitten niin pian tekemään sen kaiken uudelleen.” H7, sosiaalityöntekijä

”Voi sanoa että varmaan haastava ongelma kun ihmiset vaihtuu ympärillä, jos paikka vaihtuu, työntekijöitä on varmaan aika paljon.. Haastava tilanne jos miettii että miten he tänne sopeutuu, että ois edes se yksi henkilö joka on tuttu jo pidemmältä ajalta.” H8, edustaja

Alaikäisyksiköitä avataan ja suljetaan tarpeen mukaan. Tällä hetkellä monet niistä alaikäisyksiköistä, jotka avattiin syksyllä 2015, ovat jo sulkeneet ovensa. Nuorilla ei enää ole olemassa näitä vastaanottokeskuksia joihin mennä tervehtimään entisiä työntekijöitä.

Huolenpitoa pohdittaessa kolme haastateltavista otti puheeksi myös nuorten yksinäisyyden. Haastateltavat arvioivat, että nuoret tarvitsivat huolenpitoa erityisesti tästä näkökulmasta, sillä heillä ei ollut ympärillään välttämättä ketään ihmistä, joka osoittaisi huolenpitoa.

”Monet on hirveen yksin tässä maailmassa..joittenkin kohdalla tulee sellanen olo että mun sydän valahtaa johonkin nilkkoihin asti kun mä mietin että mitä sitten käy jos ne jää ihan yksin..” H5, edustaja

Toisaalta monet olivat huomanneet nuorten turvautuvan toisiinsa. Haastateltavat arvelivat nuorilla olevan paljon yhteydenpitoa ja yhteisöllisyyttä omasta maasta tulleiden kanssa. Nuorten yhteisöllisyys näkyi esimerkiksi niin, että omasta maasta tulleita puolustetaan riitatilanteissa, tai kavereille lainataan rahaa suuriakin summia. Yksi haastateltavista arveli yhteisöllisyyden jatkuvan myös tulevaisuudessa nuorten itsenäistyessä. Hän uskoi nuorten pitävän toisistaan huolta ja huolehtivan toistensa asioista, mutta toisaalta hän arvioi, ettei se missään tapauksessa ole riittävää, vaan nuoret tarvitsevat huolenpitoa vielä senkin jälkeen, kun ovat täyttäneet 18 vuotta.

”Ehdottomasti kotikäyntejä, että joku ihan oikeesti pitää niitä silmällä, miten raha-asiat menee..kyllä siinä meidän yhteiskunnan pitää olla mukana valvomassa tilannetta vaikka heillä se oman yhteisön tuki oiskin.” H2, ohjaaja

Yksi haastateltavista otti puheeksi nuorten mahdollisesti aikaisemmin kokeman fyysisen väkivallan. Hän arveli tämän vaikuttavan siihen, että ylipäätään nuorilla ja työntekijöillä voi olla hyvin erilaiset käsitykset siitä, mitä esimerkiksi huolenpito tai arvostus on. Huolenpidon ja rakkauden vastakohtana Honneth kuvaa olevan fyysisen väkivallan, jonka kokeminen vaikuttaa perusluottamuksen katoamiseen. Tällä on vaikutuksensa kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa. (Honneth 1995, 132-133.) Työntekijä toivoi pystyvänsä välittämään huolenpitoa siitä huolimatta, että sen vastaanottaminen saattoi olla joillekin nuorille hyvin vaikeaa menneiden kokemustensa vuoksi. Muiden vastaajien puheissa nuorten menneisyyden kokemukset liittyen väkivaltaan eivät saaneet yhtä suurta painoarvoa pohdittaessa tunnustussuhteita.

6.2 Arvostus

Arvostus liittyi monen haastateltavien puheessa kouluun tai harrastuksiin liittyviin asioihin, nuoria kannustettiin ja keuhuttiin mahdollisuuksien mukaan. Nuorille oli helppo osoittaa arvostusta näiden osallistuessa koulunkäyntiin tai harrastaessa asioita. Näiden asioiden nähtiin myös kasvattavan nuorten itsetuntoa.

”Kun on sellainen asiakasryhmä millä esimerkiksi ei kauheesti oo koulutaustaa, ei pysty ehkä loistamaan koulussa, mikä on helposti itsetuntoa alentava juttu, mutta sitten kun kuitenkin on sellasta vaikka ei ois mitään urheilijataustaa, kun on sellainen että on tottunut fyysiseen toimintaan, niin ne ominaisuudet sitten urheilijaks on tosi hyvät.. on siis näitä menestystarinoita, että ei oo koskaan harrastanut jalkapalloa mutta sitten on sitä onnistumisen kokemuksia saanut siitä harrastuksesta.” H7, sosiaalityöntekijä

Arvostuksesta puhuttaessa haastateltavat pohtivat nuorten tämän hetkistä tilannetta. Nuoret ovat tulleet hyvin erilaisesta ympäristöstä ja elämäntilanteesta, jonka ovat joutuneet jättämään taakseen. Uudessa ympäristössä nuorella voi olla vaikeuksia tuoda esille omia kykyjä ja piirteitään, ne eivät välttämättä olekaan sellaisia joita samalla tavalla arvostetaan.

”Sitten nää ketkä ei oo löytänyt harrastuksia tai ei jaks mennä kouluun, niin ei oo välttämättä kauheen helppo saada arvostusta. Et ne ei oo sitten niin näkyviä että niiden pitää olla jotain muuta..Se on välillä tosi haastavaa et miten sais niistä nuorista kaivettua jotain juttuja mistä sitä arvostusta voisi saada” H1, ohjaaja

Haastateltavat näkivät ammatillisena haasteena nuorten voimavarojen ja taitojen ja kykyjen tunnistamisen ja tukemisen ja sitä kautta myös arvostuksen osoittamisen. Suurin osa haastateltavista pohti arvostuksen osoittamisen vaikeuden johtuvan siitä, että yksiköt olivat liian suuria. Nuoria kohdeltiin usein ryhmänä yksilöiden sijaan, jotkut jäivät isossa joukossa osaksi massaa, syystä tai toisesta. Tämän kaikki haastateltavat kokivat ongelmalliseksi.

”...sinne massaan saattaa unohtua, varsinkin jos on sellanen persoona joka ei tuo itseään esille.. Se on valitettavaa, siihen pitäisi pystyä enemmän panostamaan että kaikki otettais huomioon.” H4, ohjaaja

Toisaalta jotkut yksittäiset nuoret saattoivat haastaa käytöksellään ja toiminnallaan, jolloin arvostuksen osoittaminen edellytti työntekijältä ammattitaitoa ja erityistä huomion kiinnittämistä nuoreen ja tämän hyvien piirteiden etsimistä.

”On vaikka tilanteita, jonkun aikaa ei ollut koulua mihin mennä kun ei ole oleskelulupaa. Sitten ei ole harrastustakaan. Sitten jos on vaikka löytynyt joku koulu mihin mennä ja sitten kieltäytyy sinne menemästä. Niin menee sukset ristiin henkilökunnan kanssa siellä omassa asumisyksikössä ja alkaa muuttua väärinymmärretyksi siellä. Ei niinku pääse missään kohtaa sen nuoren kyvyt ja osaamiset käyttöön ja huomioiduksi. ” H5, edustaja

Arvostukseen liittyen yksi haastateltavista pohti nuorten lapsuuden kokemuksia. Monet nuorista ovat joutuneet tekemään töitä jo hyvin nuoresta asti, jolloin aikaa mahdollisuuksia koulun käynnille tai harrastuksille ei ole ollut. Arvostamisen kautta oli mahdollista antaa nuorille kokemuksia siitä, että he ovat yksilöinä merkityksellisiä ja heidän piirteensä ja toiveensa ovat arvostettavia, huolimatta siitä onko käynyt koulua tai harrastanut ennen, tai millainen elämäntilanne ennen on ollut. Haastateltava näki arvostuksen olevan sitä, että nuorta kuunneltiin hänen harrastustoiveissaan ja muissa asioissa.

”On esimerkiksi harrastuksia että mitä ne haluaa tehdä, tai mitä ne on aiemmin tehnyt missä ovat taitavia. Tai sitten toisinpäin, jos on aiemmin ollut pakkotyössä, niin täällä ei ole pakko ommella” H2, ohjaaja

Arvostaminen oli sitä, että tarjotaan nuorille mahdollisuuksia löytää omat osaamisensa ja kiinnostuksen kohteet. Nuorissa nähtiin olevan kykyjä ja taitoja, joita he eivät välttämättä itse tunnista. Työntekijän tuen avulla oli nuoren mahdollista löytää omia voimavaroja ja sitä kautta saada myös kokemusta arvostetuksi tulemisesta. Haastateltavat kuvasivat ohjaajan ammattitaitoon kuuluvan kyky kuvata nuorelle tämän voimavaroja ja taitoja.

”Näiden nuorten kohdalla nään paljon sellasta potentiaalia ja osaamista, mutta nuoret ei välttämättä itse tunnista sitä ja tarvis paljon apua siihen että vois ottaa ne omat voimavarat käyttöön tässä uudessa ympäristössä.. niinku konkreettisia asioita että jos on vaikka hyvä kädentaidoissa niin sitten mahdollistaa tekemään jotain ja tuntis sitä kautta arvostetuksi.” H3, ohjaaja

Arvostus oli myös tapa suhtautua ihmisiin ja sen ajateltiin olevan osana kohtaamistilanteita. Tärkeänä pidettiin esimerkiksi sitä, että tervehditään nuoria, vaikka vain ohimennen. Arvostusta haluttiin osoittaa nuorelle silloinkin, kun oltiin eri mieltä asioista.

6.3 Kunnioitus

Haastateltavat näkivät kunnioituksen edellyttävän ennen kaikkea vastavuoroisuutta ja molemminpuolista toimintaa. Haastateltavat kuvasivat nuorten kunnioittavan aikuisia silloin kun aikuiset kunnioittivat heitä. Kaikki haastateltavat kuitenkin arvelivat, että nuoret jollain tavalla lähtökohtaisesti kunnioittivat vanhempia ihmisiä. Tämä liitettiin liittyvän syntymäkulttuuriin, eli vanhempia kunnioitetaan, tai ainakin käytöksellä pyritään osoittamaan sitä, vaikka ei haluaisikaan. Kunnioituksen arveltiin olevan nuorille hyvin tärkeää, ja heidän kerrottiin myös huomaavan herkästi, jos työntekijä ei kunnioittanut nuorta. Jos kunnioitusta ei ollut nuoren ja työntekijän välillä, ei ollut myöskään luottamusta.

”Se nyt on ainakin ihan selvä, että he ovat hyvin tarkkoja siinä, että jos sinä osoitat että sinä kunnioitat heitä, ihan varmasti myöskin sinua kunnioitetaan. Se on kyllä nähty käytännössä. Että jos syntyy sellainen mielikuva, että tuo ihminen ei kunnioita minua, niin se on hyvin selkee, että sitä kunnioitusta ei tule takaisin ja sitten sitä luottamussuhdetta ei synny” H7, sosiaalityöntekijä

Kunnioituksesta puhuttiin ennen kaikkea siitä näkökulmasta, miten nuoria kohdeltiin asumisyksikössä. Esimerkkinä epäkunnioituksesta otettiin puheeksi huutaminen. Osa vastaajista kertoi, että asumisyksiköissä oli työntekijöitä, jotka huusivat nuorille. Tämän arveltiin johtuvan siitä, etteivät työntekijät kunnioittaneet nuoria ja että asumisyksiköissä tapahtui epäasiallista kohtelua.

”Että esimerkiksi ihan tavallinen arjen toimitus niinku aamuhätytys. Että meetkö sä siihen karjumaan vai sanotko sä rauhallisesti. Niin tavallaan sellainen henkilö joka tekee sen autoritäärisesti niin sanotusti niin ei saa varmasti hereille. .Ei oo sellasta niinku sensitiivisyyttä että huomataan ettei tää toimi tämän kohdalla vaan se saa aina sellaisen negatiivisen reaktion aikaseksi. Jos ei osaa sitä omaa toimintaansa muokata, vaan sen sijaan ajattelee että onpas tyhmä lapsi, että kyllä tää toimii, silloin kun aikuinen sanoo niin silloin sinä uskot.” H7, sosiaalityöntekijä

”Sitä mä mietin että mitä ne nuoret ajattelee vuosien jälkeen kun ne on lähteneet täältä että mitä niille jäi tästä käteen. Että täällä niinkun huudettiin kurkku suorana että nätisti ruokajonossa. Ne muistaa että siellä oli sellainen raivopäinen ohjaaja jonka kanssa tapeltiin..” H2, ohjaaja

Tämä joidenkin haastateltavien havaitsema epäkunnioitus johti siihen, että oli nuoria, jotka olivat hyvin välinpitämättömiä ohjaajia kohtaan tai asumisyksikön sääntöjä kohtaan. Kunnioitukseen liittyen nähtiin tärkeänä tunnustella jokaisen nuoren kohdalla sitä, miten lähelle voi mennä ja mitä asioita voi ottaa esille. Tämä edellytti työntekijältä perehtymistä ja vaivannäköäkin, joka kuitenkin loi luottamusta.

Haastateltavien kanssa tarkasteltiin Honnethin määrittelemää käsitystä kunnioituksesta laillisten oikeuksien tunnustamisena (Honneth 1995, 129). Epätasa-arvoisen kohtelun otti puheeksi kuusi vastaajaa. He kokivat, että vastaanottovaiheessa tukiasumisyksikössä tai ryhmäkodissa tapahtui epätasa-arvoista kohtelua, joka oli epäoikeudenmukaista.

”Me ollaan työntekijöinä menty hyvin vaikean kaavan kautta ja on itse aiheutettu epäluottamusta meidän omalla toiminnalla. Jos mä oisin nuori niin mä en ittekään luottaisi täysin. Valitettavasti..Johdonmukainen selkee tasa-arvoinen lähestyminen kaikkia kohtaan kaikissa asioissa. Se on ollut vaikeeta ja se näkyy mun mielestä jälkikäteen” H4, ohjaaja

Tämä epätasa-arvoinen kohtelu koski esimerkiksi sääntöjen soveltamista eri nuoriin eri tavoin.

”Vaikka se että joku nuori toimii vastoin yhteisiä sääntöjä ja jollekin nuorelle saattaa tulla aika kova sanktio ilman että on selitetty miksi toimitaan näin, esimerkiksi otettu pleikkariohjaimet kolmeksi päiväksi pois. Mutta sitten siitä kärsii kaikki muutkin.. sitte toinen esimerkki että joku nuori toimii väärin mutta siitä ei seuraa mitään ja sitten muut joutuu kärsimään, esimerkiksi sisällä tupakointi.” H1, ohjaaja

Laillisten oikeuksien toteutumista pohdittiin myös turvapaikkaprosessiin liittyvissä asioissa. Kahdeksan haastateltavista arveli, että turvapaikkaprosessi ja siihen liittyvät tilanteet olivat olleet epätasa-arvoisia, tai nuoret olivat ilmaisseet kokevansa näin.

”He sanoo että he lähtee takas kotimaahan, he kokee tosi epätasa-arvoista kohtelua, et jossain toisella paikkakunnalla toisesta vastaanottokeskuksesta on päästy tosi nopeasti eteenpäin tietyt palvelut mitä pitäis saada siinä vaiheessa kun on saatu oleskelulupa et niitä ei tuu” H6, sosiaalityöntekijä

Näiden haastateltavien mielestä nuorten oikeudet eivät toteutuneet turvapaikanhakuprosessin aikana liittyen asumiseen tai turvapaikkaprosessiin. Kaksi vastaajista epäili omaakin luottamistaan Maahanmuuttoviraston tai kunnan toimintaan.

”Me oltiin niinkun vastaanottavana yksikkönä Maahanmuuttoviraston alla ja sit toisessa kädessä kuntien ja ely-keskusten pelinappuloina. Ja sitten ku tiedettiin että tietyt kunnat tulee antamaan palveluja, mut se että milloin. Ja sitten ku se päivämäärä siirtyy.” H6, sosiaalityöntekijä

Ongelmaksi nähtiin epä johdonmukainen tiedonanto liittyen kuntaan siirtymisiin ja Maahanmuuttoviraston menettelytavat, esimerkiksi päätöksen viipyminen ja iänmäärityskokeet. Maahanmuuttoviraston menettelytapoihin liittyen yksi vastaajista kertoi esimerkkinä kokemuksensa kahdesta turvapaikkahaastattelusta, joissa hän oli ollut mukana. Sattumalta molemmilla kerroilla oli ollut sama haastattelija, mutta haastattelujen pituudet olivat merkittävästi poikenneet toisistaan. Toiselta nuorelta oli kysely huomattavan yksityiskohtaisia kysymyksiä, kun taas toisen kohdalla puhuttajan kysymykset olivat olleet melko yleisiä. Haastateltava epäili itse tämän johtuvan siitä, että nuoret olivat kotoisin eri

maista. Tämänkaltainen epäilevä suhtautuminen Maahanmuuttoviraston luotettavuuteen ja koko turvapaikkaprosessiin voi olla erittäin haasteellista työntekijälle, jonka tehtävänä on tukea nuorta turvapaikkaprosessissa. Haastateltavat kokivat haasteena työnteolle sen, että itsekin epäilivät voiko asiat sittenkään järjestyä.

”On sellanen pöyristynyt filis että miten tää meidän systeemi voi olla tällainen.”

H1, ohjaaja

”Tavallaan sit oli tosi vaikea itekin tehdä sitä työtä kun koko usko siihen tavallaan niinku prosessiin oli moneen kertaan koetuksella.. Kyl niinku se oma usko tähän systeemiin on aika.. Hyvä valaa uskoa nuoriin.” H6, sosiaalityöntekijä

Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, ettei nuorten kohdalla toteutunut oikeudet myöskään terveystalveluihin pääsyssä, mutta toisilla haastateltavilla oli kuitenkin sellainen kokemus, että pääsääntöisesti nuorten oikeudet toteutuvat. Yksi ohjaajista kertoi nuorten myös olevan hyvin tietoisia oikeuksistaan ja myös osaavan niitä vaatia. Suurin osa haastateltavista kuitenkin halusi uskoa oikeudenmukaisuuteen ja siihen, että nuorten oikeudet toteutuvat.

”..Kyllä mä jotenkin ite luotan että tää systeemi toimii. Että en mä koe että heillä sen huonommat olot tai vaihtoehdot on kuin suomalaisilla nuorilla.” H8, edustaja.

Haastateltavat näkivät syynä oikeuksien toteutumiseen liittyvissä ongelmissa sen, että turvapaikanhakijoita oli tullut niin suuri määrä kerralla. Maahanmuuttovirasto tai kunnat eivät yksinkertaisesti kyenneet täyttämään tehtävänsä odotetulla tavalla. Haastateltavat olivat toiveikkaita kuitenkin sen suhteen, että tulevaisuudessa oikeudet toteutuisivat.

6.4 Dialogisuus

Tunnustussuhteiden dialogisuus tarkoittaa sitä, että molemmat osapuolet tunnistavat tunnustuksen tapahtuneen. Molemmat osapuolet kokevat tulevansa kunnioitetuksi ja arvostetuksi ja rakastetuksi, ja molemmat myös osoittavat näitä tunnustussuhteita toisilleen. (Ikäheimo & Laitinen 2007, 37-38.) Tunnustussuhteiden dialogisuus jäi mietityttämään vastaajia, aina ei voinut olla varma, että kohtaamisissa tunnustaminen toteutuu tämän

periaatteen mukaisesti. Kaikki haastateltava kokivat kuitenkin kohtaamisissa nuorten kanssa tulleen pääsääntöisesti kunnioitetuksi ja arvostetuksi. He kokivat, että myös nuoret osoittivat huolenpitoa heitä kohtaan. Osa haastateltavista arveli nuorilla olevan kokemuksia siitä, ettei heitä arvosteta, kunnioiteta tai rakasteta. Oli myös tilanteita, joista haastateltava ei tiennyt kokiko nuori itse todella tulleen tunnustetuksi, vaikka haastateltava tähän oli pyrkinytkin.

Yksi haastateltava kuvasi dialogisuuden haastavuutta kertomalla nuoresta, joka ymmärsi lopulta kaikki hänen sanomansa väärin. Ongelma oli alun perin lähtenyt siitä, että edustaja (H5) oli joutunut pariin kertaan perumaan tapaamisajan, jolloin nuori oli kokenut, ettei edustaja lainkaan välittänyt hänestä ja *”se sai hänet tulkitsemaan kaiken ihan nurinkurisesti.”* Edustajan ja nuoren välillä oli kielimuuri, joka hidasti asian selvittelyä ja tilanne sai nuoren lopulta loukkaantumaan edustajaansa. Asian selvittäminen vaati edustajalta erityistä paneutumista asiaan.

Nuorten kanssa työskentely edellyttää työntekijältä läsnä olemista arjen tilanteissa, jotta työntekijä voisi kohdata nuoret ja jotta tunnustussuhteet voisivat toteutua. Työntekijän voi olla vaikea osoittaa huolenpitoa, arvostusta ja kunnioitusta niin, että nuori tulisi kohdatuksi ja tunnustetuksi. Tilanteet ovat yllättäviä ja omanlaisiaan, ja joskus on vaikea ymmärtää toista. Yksi ohjaaja kertoi kokevansa toisinaan vaikeaksi ymmärtää mitä nuoret haluavat kertoa, miten lähelle heitä voi tulla ja miten voi kohdata niin että nuoren tarpeet tulisivat todella tunnistetuksi.

”Nää on vaikeita juttuja jos meet kysymään kun toinen itkee ja pyörii tuskissaan ja toinen sanoo et ei halua kertoa tai et onks se niin et se ei halua kertoa vai ei osaa kertoa..Niin sitten ite ei välttämättä ymmärrä mistä siinä on kysymys, se on niin erilaista. Että on välillä mennyt harhaan ja lopettanut liian aikaisin kysymisen. Aina kysyn saako tulla ja häiritsekö ja kysyn menenkö pois. Ja jos sanotaan ei. Onko se sitten että älä tule vai et häiritse?” H2, ohjaaja

Nuoret saattoivat suhtautua epäilevästi siihen, kohdellaanko heitä asianmukaisesti ja toteutuvatko heidän lailliset oikeutensa. Tämä epäily liittyi siihen, ettei nuorilla ollut riittävästi tietoa siitä, kuinka yhteiskunta toimii Suomessa ja he saattoivat epäillä tulleen huijatuiksi.

”Musta tuntuu että ne aidosti uskoo että niiltä pimitetään, koska ne ei oo täysin sisäistänyt tämän maan systeemeitä” H4, ohjaaja

Nuorten epäillessä oikeuksiensa toteutumista vaatii se erityisesti työntekijöiltä asioiden kertomista ja avointa keskustelua siitä, kuinka Suomessa esimerkiksi viranomaiset toimivat.

”Mun mielestä korostuu sellanen kuunteleminen ja yhdessä asioista keskusteleminen että miksi toimitaan jollakin tavalla” H1, ohjaaja

Haastateltavat olivat huomanneet, että nuorten kanssa oli tärkeä keskustella asioista ja kertoa avoimesti eri asioista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella luottamuksen rakentumista ja tunnustussuhteita alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän kanssaan työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden sekä edustajien välillä. Tarkastelun kohteena olivat erityisesti työntekijöiden ja edustajien kokemukset ja ajatukset luottamuksesta ja luottamuksen rakentumisesta tunnustussuhteiden kautta turvapaikkaprosessin aikana. Turvapaikkaprosessin ajan yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat asuvat alaikäisille tarkoitetuissa asumisyksiköissä odottaen oleskelulupaa. Tämä tarkoittaa tietynlaisessa välitilassa elämistä, jolloin tulevaisuus on vielä epävarma (Kaukko 2015, 60). Luottamuksen rakentumisen edellytyksenä oletin olevan Axel Honnethin tunnustussuhdeteorian tunnustussuhteet, joiden kautta rakentuvat myös ihmisen itsesuhteet ja identiteetti (Honneth 1995, 129).

Haastateltavien kanssa pohdittiin luottamuksen käsitettä ja luottamuksen rakentumista sekä luottamista. Luottamuksen käsitettä tarkasteltaessa haastateltavat näkivät sen liittyvän ennen kaikkea vuorovaikutukseen. Luottamuksen nähtiin olevan yksi tekijä vuorovaikutussuhteessa. Tärkeimmät luottamusta edistävät tekijät olivat riittävä yhteinen aika työntekijän ja nuoren välillä, avoimuus ja nuoren kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Avoimuuden ajateltiin olevan sitä, että nuoret pidetään ajan tasalla turvapaikkaprosessista ja siihen liittyvistä menettelytavoista ja myös nuorten omista oikeuksista ja tilanteesta. Nuoren kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemukseen liitettiin se, että aikuiset pitävät ne lupauksensa jonka antavat, pyrkivät auttamaan nuorta hänen ongelmissaan ja osoittavat nuoren mielipiteillä ja näkemyksillä olevan merkitystä. Nämä tekijät nähtiin keskeisinä luottamuksen rakentumisen mahdollistajina. Luottamus takaa Barbara Misztalin mukaan vakaat ihmissuhteet ja yhteistyön onnistumisen (Misztal 1996, 12). Tutkimuksessani vastaajien pohdinnat luottamuksesta olivat saman suuntaisia. Nuorten kanssa sujui yhteistyö silloin, kun oli luottamusta.

Luottamuksen rakentumisen esteinä nähtiin puolestaan nuoren omat huonot kokemukset viranomaisista tai aikuisista, nuoren vetäytyminen omiin oloihinsa, nuoren mielenterveysongelmat, työntekijöiden keskenään toisistaan poikkeavat työskentelytavat, vastaanottojärjestelmän epäjohtonmukaisuudet, epätasa-arvoisuus, yhteisen kielen

puuttuminen sekä pienet resurssit. Haastateltavat näkivät joidenkin nuorten epäilevän työntekijöiden puheita tai viranomaisten menettelyjä. Tämän nähtiin johtuvan siitä, että nuorilla oli pettymyksiä ja huonoja kokemuksia kotimaassaan ylipäätään aikuisista tai jopa läheisistä tai viranomaisista. Joihinkin nuoriin ei ollut mahdollista luoda luottamuksellista suhdetta, sillä nämä välttivät olemasta vuorovaikutuksessa työntekijöiden kanssa. Tähän saattoi liittyä nuoren mielenterveyden ongelmat ja esimerkiksi masennus. Luottamuksen esteenä nähtiin myös erilaisia puutteita vastaanottoinnassa, jotka aiheuttivat pettymyksiä nuorissa. Näitä olivat esimerkiksi työntekijöiden erilaiset toimintatavat ja asumisyksiköiden epäjohtomukaiset säännöt. Liian pienet resurssit vaikeuttivat toiminnan järjestämistä ja saivat nuoret suhtautumaan epäluuloisesti asumisyksikön toimintaan. Yhteisen kielen puute vaikeutti vuorovaikutusta, jolloin väärinymmärryksiä saattoi tapahtua ja luottamuksen rakentuminen vaikeutui. Merkittävimpänä ongelmana nähtiin yksiköiden liian suuri koko, joka vaikeutti tai teki jopa mahdottomaksi riittävän ajan käytön luottamuksen rakentamiseksi.

Tunnustussuhteita tarkasteltiin haastateltavien kanssa siitä näkökulmasta, mikä olisi yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ensisijainen tarve. Kaikki haastateltavat kokivat tunnustuksen olevan tärkeä lähtökohta tai arvo työskentelyssä. Nuorten nähtiin tarvitsevan ennen kaikkea huolenpitoa. Toisaalta kunnioitus nähtiin tärkeimpänä edellytyksenä luottamuksen rakentumiseen. Arvostuksen osoittaminen toi haastateltaville haasteita, sillä nuoria on asumisyksiköissä paljon suhteessa työntekijöihin, ja jokaisen yksilöllisyyden tunnistaminen ja tunnustaminen saattoi jäädä vähäiselle.

Tutkimuksessani haastateltavat kuvasivat nuorille tärkeimpiä tunnustussuhteisiin liittyviä tarpeita, jotka ovat samoja asioita mitä haastateltavat näkivät keskeisiksi luottamuksen rakentumisessa. Niitä tarpeita ovat tarve tulla kuulluksi, kokemus että on oikeus omiin mielipiteisiin, joilla on merkitystä, tasa-arvoinen kohtelu sekä aikuisen antama henkilökohtainen aika ja läsnäolo.

Tunnustussuhteista huolenpitoon yhdistän aikuisen antaman henkilökohtaisen ajan ja läsnäolon. Honnethille huolenpito tai rakkaus on sitä, että tunnustetaan ihmisen tarpeet (Honneth 1995, 129). Ikäheimo ajattelee rakkauden ja huolenpidon olevan sitä, että välitetään ihmisen onnellisuudesta ja hyvinvoinnista (Ikäheimo 2003, 132). Tutkimukseeni

osallistuneet työntekijät puhuivat paljon nuorten yksinäisyydestä ja siitä, kuinka nuoret tarvitsevat aikuisen läsnäoloa ja huolenpitoa. Riittävä yhteinen aika mahdollistaa nuoren monenlaisten tarpeiden tunnistamisen.

Arvostukseen liitän kuulluksi tulemisen ja nuoren omien mielipiteiden merkityksellisenä pitämisen. Honnethille arvostus on sitä, että yksilön ominaisuudet ja kyvyt nähdään merkityksellisinä osana yhteisöä (Honneth 1995, 129). Jos nuoren omat mielipiteet ja ajatukset nähdään merkityksellisinä ja hänelle annetaan mahdollisuus ilmaista niitä, on mahdollista, että nuori kokee tulleen arvostetuksi omana itsenään. Arvostuksen kautta nuoren on mahdollista rakentaa uutta identiteettiään ja oppia tuntemaan itseään paremmin.

Honnethin mukaan kunnioitus on sitä, että tunnustetaan ihmisen lailliset oikeudet (Honneth 1995, 129). Ikäheimolle ihmisen kunnioitus on sitä, että hänet nähdään autonomisena toimijana, jolla on oikeuksia (Ikäheimo 2003, 135). Kunnioitukseen liittyen yhdistän nuorten tarpeen tasa-arvoisesta kohtelusta. Tutkimukseeni osallistuneet työntekijät kuvasivat tilanteita, joissa he olivat nähneet, ettei nuorten kohdalla tapahtunut tasa-arvoista kohtelua. He myös ottivat esille esimerkkejä tilanteista, joissa oli nähtävillä ongelmia nuorten oikeuksien toteutumisessa. Nämä esimerkit ja tilanteet heikensivät luottamuksen rakentumista sekä myös nuoren itsekunnioitusta. Toisaalta haastateltavat kuitenkin uskoivat järjestelmän toimivuuteen ja nuorten oikeuksien toteutumiseen.

Karen Newbigging ja Nigel Thomas (2011) ovat koonneet yhteen eri tutkimuksista hyvien käytäntöjen esteitä ja mahdollistajia alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottotoiminnassa. Esteitä ovat esimerkiksi tukien portinvartiointi tarpeisiin vastaamisen sijaan, ammattitaidoton henkilökunta, viivyttely ja hämmennys, riittämättömät resurssit, palvelukeskeiset prosessit, vieras kieli, erilainen ymmärrys hyvinvoinnista, kulttuurisista syistä johtuva avunhakemisen estyminen, heikko tietämys pakolaislasten menneisyydestä tai tarpeista sekä tuen pysyvyyden estyminen jatkuvan siirtelyn johdosta. Hyviä käytäntöjä puolestaan mahdollistavat esimerkiksi tiimit, jotka ovat riittävän omistautuneita ja ammattitaitoisia, positiivinen ja dialoginen lähestymistapa, tuen tarpeisiin valmiit olemassa olevat resurssit, tulkkaus, positiivisen lähestymistavan omaavat ohjaajat, asianmukainen koulutus, hyvä yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. (Newbigging & Thomas 2011, 377.) Nämä Newbiggingin ja Thomasin esittämät käytännöt kuvaavat

mielestäni erittäin hyvin Axel Honnethin tunnustussuhteita, kunnioitusta, arvostusta ja huolenpitoa ja niiden toteuttamista yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottotoiminnassa. Tunnustussuhteiden kautta on mahdollista rakentaa nuorten uutta identiteettiä ja toimijuutta siinä arjessa jossa he elävät turvapaikkaprosessin aikana. Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen mukaan nuorten identiteetin ja toimijuuden rakentumista tulisi tukea sen sijaan, että he jäisivät vain avun kohteeksi (Kuusisto-Arponen 2016, 3).

Tunnustuksen toteutuminen sai aikaan haastateltavien joukossa ristiriitaista pohdintaa. Haastateltavien vastauksista voi päätellä, että asumisyksiköissä asui nuoria, jotka eivät tulleet kohdatuksi, eikä heidän kohdallaan tunnustussuhteet toteutuneet. Toisaalta samoissa yksiköissä asui myös niitä nuoria, jotka tulivat arvostetuksi, kunnioitetuksi ja heillä oli kokemus, että heistä pidettiin huolta. Oliko luottamusta siis mahdollista rakentaa työntekijöiden ja nuorten välille? Vastaukset tähän kysymykseen olivat ristiriitaisia. Toiset haastateltavista uskoivat luottamusta syntyneen, toiset taas näkivät, ettei sitä ollut syntynyt, ainakaan tunnustussuhteiden kautta. Myös tunnustussuhteiden toteutuminen nähtiin ristiriitaisena. Tunnustus saattoi toteutua ja luottamus rakentua yhden nuoren kanssa, mutta toisen kanssa se epäonnistui. Kati Turtiainen toteaa väitöskirjassaan (2012), että tunnustus kohdistuu niihin pakolaisiin, joilla on motivaatiota ja päämäärätietoisuutta tulevaisuudesta sekä luottamusta uuden yhteiskunnan instituutioihin (Turtiainen 2012, 100).

Haastateltavien puheista voi päätellä, että tunnustussuhteiden toteutuminen ja luottamuksen rakentuminen oli kiinni niin työntekijästä kuin myös nuorestakin, mutta myös ”sattumista”. Näitä sattumia olivat esimerkiksi turvapaikkaprosessiin liittyvät tilanteet, kuten esimerkiksi päätöksen viipyminen ilman ymmärrettävää syytä, tai vaikka sopivan harrastuksen löytyminen ja vakaiden ihmissuhteiden löytäminen, tai esimerkiksi koulupaikan saaminen. Suurimmaksi haasteeksi niin luottamuksen rakentumisen kuin tunnustuksenkin toteutumisen osalta nähtiin kuitenkin riittämätön yhteinen aika työntekijän ja nuoren välillä.

Luottamuksen ja tunnustussuhteiden näkökulmasta aika asumisyksikössä on haasteellinen. Turvapaikkaprosessiin liittyvä epävarmuus tulevaisuudesta ja väli-tilassa eläminen asettavat luottamuksen rakentumiselle lisähaasteita, sillä kyseessä on hauras prosessi, joka perustuu ennen kaikkea vuorovaikutukseen. Työntekijät ja nuoret tarvitsevat vuorovaikutussuhteen luomiseen aikaa, jota ei aina välttämättä ole riittävästi. Turtiaisen mukaan yhteiskunnan käytäntöjä tulee kehittää kaikilla yhteiskunnan tasoilla, jotta molemminpuolinen tunnustaminen olisi mahdollista (Turtiainen 2012, 100). Tämä kehittäminen koskee myös vastaanottotoimintaa.

8 POHDINTA

Tutkimukseni yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja edustajien näkemyksistä ja kokemuksista luottamuksesta oli itselleni erityisen kiinnostava ja läheinen, sillä olen itse työskennellyt aiemmin sosiaalityöntekijänä alaikäisyksikössä, ja huomannut luottamuksen rakentamisen olevan haasteellista. Oma kokemukseni työskentelystä alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa oli kiinnostava ja kaikin puolin mieleenpainuva kokemus, se jätti jälkensä jollain tavalla ja muutti minua. Oli mielenkiintoista kuulla, millaisena muut alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevät näkevät oman työnsä.

Aloittaessani työn syksyllä 2015, minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta maahanmuuttajista tai turvapaikanhakijoista. Tilanne oli sama monilla muillakin työntekijöillä tuona syksynä avatuissa vastaanottokeskuksissa. Samalla kun työ oli erittäin kiinnostavaa, se oli myös hyvin vaikeaa. Mielestäni syksy 2015 tuntui hetkittäin jopa kaoottiselta liittyen turvapaikanhakijoihin ja heidän vastaanottamiseen vasta avatussa alaikäisyksikössä. Ryhdyin omaan työhöni hyvin laihoilla eväillä ja lyhyellä perehdytyksellä. Varsinaiset Maahanmuuttoviraston koulutukset olivat tarjolla vasta muutaman kuukauden päästä aloittamisesta. Alkuaikoina jokainen päivä toi jotain uutta opittavaa niin työstä kuin asiakkaistakin, ja yhteentörmäyksiltä ja kyyneliltäkään emme voineet nuorten kanssa välttyä. Paljon oli myös naurua ja iloa.

Tässä tutkimuksessani tarkastelin työntekijöiden ja alaikäisyksiköissä asuvien nuorten välistä luottamusta ja sen rakentamista. Oman kokemuksen perusteella oletin siinä olevan haasteita. Tämä oletukseni sai myös vahvistusta aikaisemmista tutkimuksista, joissa on todettu pakolaisilla olevan vaikeuksia luottamuksessa. Oletukseni sai vahvistusta myös omasta tutkimuksestani, vastaajat tunnistivat nuorilla olevan tarpeita, joihin he eivät kaikkien asukkaiden osalta pystyneet vastata. Luottamuksen rakentaminen ei ollut helppoa, tunnustussuhteiden toteutuminen nuorten kanssa kohtaamisissa vaati paljon aikaa ja vaivannäköäkin toisinaan.

Minulla oli ennakoajatuksena luottamuksen rakentumisen esteenä erityisesti isot asumisyksiköt. Jo omassa työssäni huomasin 40 nuoren tukiasumisyksikön olevan liian suuri suhteessa siihen millaisia tarpeita nuorilla oli. Koin, ettei minulla ollut riittävästi aikaa jokaiselle nuorelle. Haastateltavista suurin osa oli sitä mieltä, että liian suuret yksiköt oli merkittävin tekijä, joka esti tunnustussuhteiden toteutumisen ja sitä kautta myös luottamuksen rakentumisen. Toisaalta jotkut vastaajista olivat sitä mieltä, että tunnustus oli mahdollista, samoin luottamuksen rakentaminen isoissakin yksiköissä. Tähän liitettiin vahvimmin työntekijän oma osaaminen ja ammattitaito.

Tutkimuksessani tarkastelin ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden sekä edustajien näkemyksiä luottamuksen rakentumisesta. Näkökulmana työntekijät oli erityisen kiinnostava lopulta siksi, että vuonna 2015 perustettiin paljon uusia alaikäisyksiköjä, joihin rekrytoitiin paljon uusia ihmisiä, jotka eivät ole aiemmin työskennelleet yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa. On tärkeä saada tietoa kokemuksista uudenaikaisessa tilanteessa. Vaikuttivatko oma työkokemukseni ja mahdollisesti taustalla olevat omat näkemykseni haastatteluihin, tai tutkimukseen ylipäättään? Kerroin haastattelun alussa kaikille haastateltavilleni omasta taustastani ja työkokemuksestani, joten haastateltavat saattoivat ajatella minulla olevan myös omia näkemyksiä ja kokemuksia samasta aiheesta. Vain kaksi haastateltavista halusi kysyä omaa mielipidettäni joihinkin esittämiini kysymyksiin. Tutkimusta tehdessä en ollut enää töissä alaikäisyksikön sosiaalityöntekijänä, vaan muualla. Tämä oli itselleni tärkeää, pystyin pitämään itselläni vain tutkijan roolin.

Tutkimuksessani haastattelin ohjaajia, sosiaalityöntekijöitä ja edustajia. Heillä oli keskenään erilaiset näkökulmat työhönsä. Haastateltavien määrä oli niin pieni, ettei vertailua ollut mielekäs tehdä. Tutkimuksen teon kannalta olisi ehkä ollut selkeämpää haastatella vain yhtä ammattiryhmää, joilla olisi ollut riittävän samanlaiset kokemukset työstään. Nyt haastateltavien vastaukset saattoivat vaihdella sen mukaan, mistä näkökulmasta asiaa katsoivat. Osa haastateltavistani toikin asemansa esiin, toiset pohtivat kysymyksiäni yleisemmällä tasolla.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi tärkeä saada yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ääni kuuluville. Mitä he ajattelevat luottamuksen rakentumisesta ja tunnustussuhteista siinä ympäristössä jossa he turvapaikkaprosessin ajan elävät? Mielestäni

vastaanottotoiminta kaipaa vielä kehittämistä. Erityisesti oikeuksien toteutuminen jäi mietityttämään minua. Tästä aiheesta olisi tärkeä saada lisää tietoa, mitkä ovat yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden oikeudet ja miten ne toteutuvat turvapaikkaprosessin aikana?

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus on tarjota ymmärrystä tunnustussuhteista ja niiden merkityksestä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotossa. Niiden kautta on mahdollista rakentaa luottamusta, joka on tärkeä tekijä kotoutumisessa. Vielä tärkeämpää mielestäni tunnustussuhteissa on se, että tunnustussuhteiden kautta rakentuvat ihmisen itsesuhteet ja identiteetti. Kaikki yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat eivät saa oleskelulupaa, vaan heidät käännytetään lopulta takaisin maahan josta ovat tulleet. Osa nuorista myös lähtee itse takaisin ennen kuin päätöstä on edes tullut. Jos olemme sen lyhyen ajanjakson aikana, minkä nuori asuu asumisyksikössä, saaneet rakennettua ja ylläpidettyä nuoren itsesuhteita, on sillä merkitystä nuoren tulevaisuuteen. Jos nuori tulee tunnustetuksi – ehkä ensimmäistä kertaa elämässään – olemme mielestäni onnistuneet työssämme, sillä olen yhtä mieltä Charles Taylorin kanssa siitä, että tunnustus on ihmisen perustarve.

LÄHDELUETTELO

- BJÖRKLUND, K. 2015: Unaccompanied Refugee Minors in Finland. Challenges and Good Practices in a Nordic Context. Institution of Migration. Migration Studies c 26. Saatavilla: <http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/c26.pdf> Luettu: 20.1.2016
- BJÖRNBERG, U. 2011: Social Relationships and Trust in Asylum Seeking Families in Sweden. *Sociological Research Online*, 16 (1). Saatavilla: <http://www.socresonline.org.uk.ezproxy.jyu.fi/16/1/5.html> Luettu: 15.2.2017
- DEVECI, Y. 2012: Trying to understand: promoting the psychosocial well-being of separated refugee children. *Journal of Social Work Practice*, 26:3 2012. 367-383.
- DOMINELLI, L. 2004: Social Work. Theory and Practice for a Changing Profession. UK: Polity Press
- EIDE, K. 2007: Recognition and Social Integration: The Interpretation of Children on the Move. *Language and Intercultural Communication* 2007 Vol.7(21). 122-132
- ESKOLA J. & SUORANTA J. 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- FLANAGAN, C. 2003: Trust, Identity and Civic Hope. *Applied Developmental Science* 2003 7:3. 165-171.
- FINLEX/ Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan tunnistamisesta ja vastaanotosta 388/2015. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150388> Luettu: 15.1.2016
- FINLEX/ Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> Luettu: 15.1.2016
- FINLEX/ Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Luettu: 15.1.2016
- FINLEX/ Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968. Saatavilla: http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2 Luettu: 27.4.2017
- FORSSANDER, A. 1995: Turvapaikanhakijoiden vastaanottoyksiköiden työntekijöiden ammattirooli. Teoksessa Åström, Anna-Maria (toim.) *Meikäläisiä Muukalaisia. Kulttuurien kohtaaminen käytännössä*. Helsinki: Ethnos toimitte 9.
- GOTHÓNI, R. & SIIRTO, U. (toim.) 2016: Pakolaisuudesta kotiin. Tallinna: Gaudeamus Oy

HEIKKILÄ, E. 2014: Yksintulleet pakolaislapset muuttajina maailmalla – NordURM – verkostossa nostettuja näkökulmia. Julkaisussa Heikkilä, E. (toim.) *Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen*. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimuksia A 49. 15-19. Saatavilla: http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/A49_Halaten_seminaari_EH.pdf

HELANDER, R. & MIKKONEN, A. 2002: Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E13/2002. Saatavilla: http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/julkaisut/kaikki_julkaisut_all_publication/ Luettu: 1.11.2016

HERTZ, M. & LALANDER, P. 2017: Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying 'unaccompanied children' as being alone in Sweden, *Journal of Youth Studies*. DOI: 10.1080/13676261.2017.1306037

HONNETH, A. 1995: *The Struggle of Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, UK: Polity Press.

HYNES, P. 2017: Trust and Mistrust in the Lives of Forcibly Displaced Women and Children. *Families, Relationships and Societies*. 9.2. 2017. Saatavilla: <http://www.ingentaconnect.com.ezproxy.jyu.fi/search/article?option2=author&value2=patricia+hynes&pageSize=10&index=3> Luettu: 30.3.2017

IKÄHEIMO, H. 2003: On the Genus and Species of Recognition. Teoksessa Ikäheimo, H. *Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto. Tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä tunnustussuhteista*. 125-141. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

IKÄHEIMO, H. & LAITINEN, A. 2007: Analyzing Recognition. Identification, Acknowledgement, and Recognitive Attitudes towards Persons. Teoksessa van den Brink, B. & Owen, D. (toim.) *Recognition and Power. Axel Honneth and the Tradition of Critical Social Theory*. Cambridge University Press.

Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 29/2014. Saatavilla: <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman+huoltajaa+tulleiden+alaikaisten+turvapaikkahakijoiden+vastaanotto+05092014.pdf> Luettu: 20.1.2016

ILMONEN, K. 2001: Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. 9-38.

ILMONEN, K. & JOKINEN, K. 2002: Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

JAAKKOLA, J., PULMA, P., SATKA, M. & URPONEN, K. 1994: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

JENSEN, T. K., SKÅRDALSMO, E. M. & FJERMESTAD, K. W. 2014: Development of mental health problems – a follow-up study of unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 2014 8:29.

KALVERBOER, M., ZIJLSTRA, E., VAN OS, C., ZEVULUN, D., TEN BRUMMELAAR, M. & BELTMAN, D. 2016: Unaccompanied Minors in the Netherlands and the Care Facility Which They Flourish Best. *Child and Family social work*. doi:10.1111/cfs.12272.

KAUKKO, M. 2015: Participation in and Beyond Liminalities. Action Research with Unaccompanied Asylum-Seeking Girls. Tampere: Juvenes Print.

KAUKKO, M. & PARKKILA, H. 2014: Nykyajan totaaliset laitokset tyttöjen suojelijoina. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M., Känkänen, P., Muranen, P. & Wrede-Jäntti, M. (toim.) *Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot - vuosikirja 2014*. 113-121. Saatavilla: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/120384/THL_2014_TEE019_09062015.pdf?sequence=5 Luettu: 5.5.2016

KAUKO, O. 2015: Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):1 Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126233/kauko.pdf?sequence=1> Luettu: 16.10.2016

KIRMANJ, S., OLADIMEJI, T. & GHANI, AB. 2016: The New Great Trek: The Root Causes of the Influx of Refugees from Syria and Iraq to Europe. *ABC Journal of Advanced Research* 2016 5.91-100.

KOHLI, R. 2006: The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work* 36, 707-721.

KOHLI, R. & MATHER, R. 2003: Promoting psychosocial well-being in unaccompanied asylum seeking young people in the United Kingdom. *Child and Family Social Work* 2003, 8. 201-212.

KOHLI, R. K.S. 2011: Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review* 2011 Vol. 20. 311-323.

KOKKONEN, L. 2010: Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen ympäristöön. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25577/9789513940683.pdf?sequence=1> Luettu: 10.1.2017

KOTKAVIRTA, J. 2001: Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. 55-68.

KUOSMA, T. 2016: Turvapaikka ja pakolaisasema. Kansainvälisen suojelun periaatteet. Nordbooks

KUUSISTO-ARPONEN, A-K. 2015: Ajatuksia myötätunnosta ja kivusta. *Terra* 2015 127:2. 83-89.

KUUSISTO-ARPONEN, A-K. 2016: Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa – kirjoitussarja. Näkökulma 33. Saatavilla: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma33_kuusisto-arponen.pdf Luettu: 1.2.2017

Lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> Luettu: 18.4.2017

Lapsiasia.fi/Tiedotteet 2017. Lapsiasiavaltuutettu: kunnille pakottava lainsäädäntö kuntapaikoista. Saatavilla: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2017-5/lapsiasiavaltuutettu-kunnille-pakottava-lainsaadanto-kuntapaikoista/>. Luettu: 14.4.2017

LAHAV, G. 2016 The Global Challenge of the Refugee Exodus. *Current History*, 115(777), 10-16. Saatavilla: <https://search.proquest.com/docview/1752117407?accountid=11774> Luettu: 15.4.2017

LUNDQVIST, K. 2013: Barn i kris – Socialt arbete med barn som söker asyl ensamma i Finland. Julkaisussa Heikkilä E. & Söderling I. (toim.) Siirtolaisuus – Migration Supplement/2013. Saatavilla: http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/siirtolaisuus-migration/2013_supplement.pdf Luettu: 15.4.2017

LÄHTEENMÄKI, M. 2013: Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Helsinki: Unigrafia

LÄHTEENMÄKI, M. 2016: Alaikäisten turvapaikanhakijoiden mielenterveyden haasteet. Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa – kirjoitussarja. Näkökulma 35. Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma35> Luettu: 15.1.2017

Maahanmuuttovirasto/Sanasto. Saatavilla: <http://www.migri.fi/medialle/sanasto>. Luettu 14.4.2017

Maahanmuuttovirasto/Tilastot. Saatavilla: http://www.migri.fi/download/64996_Tilastograafit_2015_valmis.pdf?b5fb529fd380d488. Luettu 14.4.2017

MARTIKAINEN, T., SAUKKONEN, P. & SÄÄVÄLÄ, M. (toim.) 2013: Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus University Press

Migrant Smuggling in the EU. February 2016. Europol Public Information. Saatavilla: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/migrant-smuggling-in-eu> Luettu: 18.4.2017

MISZTAL, B. 1996: Trust in Modern Societies. Cambridge: Polity Press.

- MUSTONEN, H. & ALANKO, S. 2011: Lapsen etu – projektin puheenvuoro. Julkaisussa Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Tallinna: AS Spin Press. 10-41.
- NEWBIGGING, K. & THOMAS, N. 2011: Good Practice in Social Care for Refugee and Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review* 2011 Vol. 20: 374-390.
- NI RAGHALLAIGH, M. 2012: The Causes of Mistrust amongst Asylum Seekers and Refugees: Insights from Research with Unaccompanied Asylum-Seeking Minors Living in the Republic of Ireland. *Journal of Refugee Studies* 2013 Vol. 27:1. 82-100.
- OPPEDAL, B. & IDSOE T. 2015: The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 2015:56, 203-211.
- PAPADOPOULOS, R. K. 2002: Refugees, home and trauma. Teoksessa Papadopoulos, R. K. (toim.) *Therapeutic Care for Refugees*. H. UK: Karnac (Books) Ltd.
- PARSONS, A. 2010: Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Porvoo: Painoyhtymä Oy
- PUTNAM, R. 1998: Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.
- SELIGMAN, A. B. 1997: The Problem of Trust. Princeton: Princeton University Press
- SELIGMAN, A. 2001: Luottamuksen ongelma. Teoksessa Ilmonen Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus* Jyväskylä: Kopijyvä Oy. 39-54.
- SOURANDER, A. 1998: Behavior Problems and Traumatic Events of Unaccompanied Refugee Minors. *Child Abuse & Neglect*, vol. 22:7 1998. 719-727.
- SIIRTO, U. & LAIHIA, M-L. 2016: Turvapaikanhakijoiden vastaanotto – toteutuvatko ihmisoikeudet? Teoksessa Gothóni R. & Siirto, U. (toim.) 2016: *Pakolaisuudesta kotiin*. Tallinna: Gaudeamus Oy
- STRETMO, L. 2014: Governing the unaccompanied child – media, policy and practice. Göteborg: Ineko
- SÄÄVÄLÄ, M. 2016: Muukalainen tuli kylään. Ihmisen matkassa halki aikojen, paikkojen ja tunteiden. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D61/2016. Helsinki. Saatavilla: https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/07a77a4566f2bbbd352a01783a82c57/1492359104/application/pdf/6335745/Muukalainen%20tuli%20kyl%C3%A4%C3%A4n_Minna%20S%C3%A4%C3%A4v%C3%A4l%C3%A4_2016.pdf Luettu: 14.2.2017
- TAYLOR, C. 1994: The Politics of Recognition. Teoksessa Amy Guttmann (toim.) *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press, 55-80.

TURTIAINEN, K. 2009 a: Kertomuksia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. *Janus* vol 17(4). 329-345.

TURTIAINEN, K. 2009 b: Recognition and Recognitive Attitudes between Refugees and Authorities: a Finnish Example. Teoksessa Leskošek, V., & Turtiainen, K. *Theories and methods of social work*. Ljubljana: University of Ljubljana

TURTIAINEN, K. 2012: Possibilities of Trust and Recognition between Refugees and Authorities. Resettlement as a Part of Durable Solutions of Forced Migration. Jyväskylä: University Printing House.

UNHCR 2015: Global Trends. Forced Displacement in 2015 Saatavilla:
<http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> Luettu 14.4.2017

VAN OS, E. C. C., KALVERBOER, M. E., ZIJLSTRA, A. E., POST, W. J. & KNORTH, E. J. 2016: Knowledge of the Unknown Child: A Systematic Review of the Elements of the Best Interests of the Child Assessment for Recently Arrived Refugee Children. *Clinical Child and Family Psychology Review* 2016, Vol 19:3. 185-203.

LIITE 1

TEEMAHAASTattelun kysymyksiä

Yleistä luottamuksesta:

- mitä luottamus on?
- luotatko nuoriin?
- luottavatko nuoret sinuun?
- miten se näkyy?
- mihin tai keneen mielestäsi nuoret luottavat?

Luottamus ja sosiaalinen pääoma:

- millaisia ihmissuhteita nuorilla on, keneen he tutustuvat?

Luottamus ja tunnustussuhteet:

- mitä ajattelet tunnustussuhteista?
- millaisia tarpeita näet nuorilla olevan liittyen näihin kolmeen eri tunnustamisen muotoon?
- millaista huolenpitoa?
- millaista kunnioitusta?
- millaista arvostusta?
- miten tarpeita on mahdollista tunnistaa?
- miten osoitat työssäsi huolenpitoa, kunnioitusta, arvostusta?
- millaisia haasteita näiden osoittamisessa on?
- tunnustamisen edellytysten luominen?
- tunnustussuhteiden dialogisuus?
- millaisena näet yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden itsetunnon, itsevarmuuden, itsekunnioituksen?